

มารยาทที่พึงปฏิบัติ

มารยาทในการคลาน

1. **คลานลงมือ** ใช้ในกรณีคลานเข้าหาผู้ใหญ่เมื่อมือไม่ได้ถือของทั้งชายและหญิง มีวิธีคลานแบบเดียวกัน คือ

1. นั่งคุกเข่าตัวตรง โนม์ตัวลงเอามือจดพื้น ท้องมือติดพื้น นิ้วมือชิดกันปลายเท้าตั้ง
2. คลายโดยสับเข่าและสับมือไปข้างหน้าสลับข้างกัน อย่าใช้ส่วนหลังโค้งหรือส่วนท้องย้อยต่ำลงมา

จะทำให้สะโพกยก เวลาคลานให้คลายตรง ๆ อย่าส่ายสะโพก

3. คลานโดยให้ระยะห่างของมือ และระยะห่างของเท้าเท่ากันตลอดทางอย่างให้มือชิดกันให้ห่าง

กันเท้าระยะช่วงของไหล่

4. อย่าก้มหน้าต่ำ แต่ให้เงยเพียงเล็กน้อย
5. ทำสมาธิเสมอตลอดทาง ไม่หยุดชะงักเป็นตอน ๆ
6. เมื่อจะกลับออกมา ให้คลานถอยแบบเดินเข้า แต่ต้องมองขำเลียงข้างหลัง เพื่อระวังไม่ให้ชนคนชนของ

2. **คลานลงศอก** ทำเช่นเดียวกับการหมอบ โดยให้ท้องแขนแนบราบกับพื้นแล้วสับมือทั้งสองข้างไปข้างหน้าสลับกัน พร้อมกับเลื่อนส่วนสะโพกและเท้าตามไป เมื่อจะกลับออกมาก็ให้คลานถอยหลังแบบเดินเข้า แต่ต้องมองขำเลียงข้างหลัง เพื่อระวังไม่ให้ชนคนชนของได้

การคลานลงศอก มีแบบอย่างเดียวกันทั้งหญิงและชาย แต่ในปัจจุบัน การคลานลงศอกมักไม่ค่อยกระทำกัน เพราะการแต่งกายเปลี่ยนแปลงไปมาก ทำให้การคลานลงศอกไม่ค่อยสะดวกนัก

3. **การคลานยกของ** ใช้เมื่อต้องถือของมือเดียวหรือถือของทั้งสองมือ เรียกกันทั่วไปว่า “คลานโยก” ยกของมือเดียวก็คลานแบบหนึ่ง ยกของสองมือก็คลานแบบหนึ่ง

การยกของคลานของผู้หญิง ถ้าเป็นของเล็กคลานยกของมือเดียว ถ้าเป็นของใหญ่ คลานยกของสองมือ แต่สำหรับผู้ชายนั้น ตามประเพณีแต่โบราณมา ไม่ว่าของที่ถือจะใหญ่หรือเล็กเพียงใด จะร้องคลานยกของสองมือเสมอ แต่ในปัจจุบันอนุโลมให้ผู้ชายคลายยกของมือเดียวแบบหญิงได้

ก. **คลานยกของมือเดียว** (เฉพาะผู้หญิงเท่านั้น)

1. ถือของด้วยมือขวา แขนขวาดึงฉากกับลำตัว
2. นั่งย่อเข่าลง หน้าเงยเล็กน้อย ก้าวเข้าไปข้างหน้าพร้อมกับลากขาอีกข้างหนึ่งตามไป

3. มือซ้ายหย่งมือแตะพื้น คือเอาปลายนิ้วจดพื้น
4. เมื่อลากเข้าไปเสมอหน้าแล้ว จดเข้าทั้งสองลงกับพื้นพร้อมกัน
5. ปลายเท้าหรือปลายของรองเท้าต้องตั้งอยู่เสมอ
6. ระหว่างคลาน ให้ตัวตรง หน้าตรง และคลานให้สม่ำเสมอตลอดระยะทาง ไม่หยุดชะงักเป็นตอน ๆ
7. เมื่อส่งจงให้ผู้รับแล้ว ให้ถอยหลังโดยการเดินเข้าถอยหลังกลับออกมา ขาถอยหลังออกมา ต้องพยายามขำเลียงมาข้างหลังบ้างเพื่อป้องกันมิให้ถอยมาชนของหรือผู้คนที่

ข. คลานยกของสองมือ

แบบชาย

1. ถือของสองมือในระดับหน้าท้อง แขนตั้งฉาก ไม่กางศอก
2. นั่งคุกเข่าลง ลำตัวตั้งตรง หน้าเงเล็กน้อย
3. ยกเข้าไปข้างหน้า ตัวเฉียง พร้อมกับกวาดเท้าอีกข้างหนึ่งไปหาเท้าของเข่าที่ยกไป
4. ปลายเท้าตั้ง
5. ระหว่างคลาน ต้องให้มีจังหวะสม่ำเสมอ อย่าหยุดชะงักเป็นตอน ๆ
6. เมื่อส่งของผู้รับแล้ว ให้คลานถอยหลังโดยยกเท้าข้างหนึ่งเฉียงถอยหลังไป แล้วกวาดเท้าอีกข้างหนึ่งตามไปวางข้างเท้าของขาที่ยกไปทำเช่นนี้สลับกัน

ข้อควรระวังในการคลานยกของสองมือของผู้ชายก็คือ อย่าให้ของที่ถือเฉียงไปเฉียงมาตามจังหวะของการคลาน ทำได้โดยอาศัยแขนที่ยกของ เมื่อตัวเฉียงไปทางซ้าย ให้ยึดแขนซ้ายออกไปเล็กน้อย แขนขวาอยู่คงเดิม และเมื่อตัวเฉียงขวา ก็ยึดแขนขวาออกไป แขนซ้ายไม่ยึด ทำเช่นนี้ของที่ถือจะอยู่ตรงไปเฉียงไปเฉียงมาดังกล่าว

แบบหญิง

1. ถือของสองมือ
2. นั่งย่อตัวลง ตัวตั้งตรง หน้าเงเล็กน้อย ยกเข้าหนึ่งข้างตั้ง
3. ลากขาอีกข้างหนึ่งตาม ปลายเท้าตั้งตรง
4. เมื่อเข้าเสมอกันให้ลดลงพร้อมกัน โดยให้เข้าข้างที่ตั้งอยู่ก่อนถึงพื้น เข่าของขาที่ลากมาอยู่สูงกว่าพื้นเล็กน้อย
5. ยกเข้าข้างที่ไม่จดพื้นไปข้างหน้า แล้วลากขาของเข่าที่จดพื้นจามไป ทำสลับไปมาอย่างสม่ำเสมอ ไม่หยุดชะงักเป็นตอน ๆ

6. เมื่อส่งของให้ผู้รับแล้ว ให้ถอยหลังแบบเดินเข้าถอยหลังออกมา

ข้อพึงระมัดระวังของการคลานยกของสองมือแบบหญิง คือ ให้เป็นการคลานทั้งสองข้างโดยเปลี่ยนเข้าข้างหนึ่งลงถึงพื้น อีกข้างหนึ่งสูงหว่าพื้นเล็กน้อยสลับกันไป ไม่ใช่คลานโดยเข้าทั้งสองข้างไม่แตะพื้นเลย ซึ่งจะกลายเป็นการ “เดินเตี้ย” ไปการคลานยกของสองมือแบบหญิงนี้ อนุโลมให้ผู้ชายใช้คลานได้

อนึ่งการคลานไม่ว่าแบบใด หญิงหรือชายก็ตาม อย่าคลานโดยลากปลายเท้าหรือลากรองเท้าไปกับพื้นเป็นอันตราย

มารยาทการแสดงความเคารพ

ตามหลักสากล การแสดงความเคารพ มีอยู่หลายลักษณะ เช่น การทำ “วันทยหัตถ์” เมื่อสวมเครื่องแบบสวมหมวก “ก้มศีรษะ” สำหรับชายในกรณีที่ตั้งเครื่องแบบแต่ไม่ได้สวมหมวก หรือแต่งกายอย่างอื่น “เปิดหมวกโค้ง” ในกรณีที่ไม่ได้แต่งเครื่องแบบแต่สวมหมวกอยู่ (เฉพาะชาย) การยืนตรง และการคำนับ เป็นต้น

แต่ตามมารยาทไทยนั้น การแสดงความเคารพมีการคำนับ การไหว้ การกราบ และการถวายบังคม

1. การแสดงความเคารพขณะยืน

1. การคำนับ ใช้ทั้งชายและหญิงเมื่ออยู่ในแถว แต่งกายไม่ได้สวมหมวก กระทำเมื่อผู้ใหญ่หรือผู้มีอาวุโสเดินผ่านแถวที่ยืนอยู่นั้น การคำนับ ให้ก้มศีรษะในลักษณะโค้งจากส่วนไหล่ ลำคอ และศีรษะลงในอาการไม่ช้าไม่เร็วนัก แล้วเงยกลับขึ้นสู่ที่เดิม การคำนับประวัງอย่าให้เป็นการผงกศีรษะเพราะเป็นอิริยาบถที่ไม่เป็นการแสดงความเคารพ

2. การไหว้ มือที่ประนมต้องให้นิ้วชิดกัน ถ้าเป็นการ “ประนมมือ” ต้องให้มือที่ประนมอยู่ระหว่างกลางอก ให้ปลายนิ้วตั้งตรงขึ้นเบื้องบน ยกมือขึ้นให้อยู่ตรงสันจมูก

ถ้าไหว้ผู้มีศักดิ์เสมอกัน ไม่ต้องก้มศีรษะ ถ้าไหว้ผู้ที่มีอาวุโสกว่าต้องก้มศีรษะมากน้อยตามอาวุโส อย่าไหว้ไปข้าง ๆ เวลาไหว้ต้องให้หน้าตรงไปทางผู้ที่เราแสดงความเคารพเสมอ

ก. แบบของการไหว้ มีอยู่ 3 แบบคือ

1. การไหว้พระ ได้แก่การไหว้พระภิกษุสงฆ์ เมื่อประนมมือแล้วยกมือขึ้นให้นิ้วหัวแม่มือจรดระหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้จรดดินผม แขนงให้ชิดกับหน้าผาก เรียกว่า ไหว้ระดับ 1 สำหรับชาย ให้ค้อมตัวลง

สำหรับหญิง ให้ก้าวขาขวาออกไปข้างหน้าเล็กน้อย แล้วย่อตัวลง

2. การไหว้บิดามารดา ครูบาอาจารย์ และปู่ตายาย ให้ประนมมือยกขึ้นจนนิ้วหัวแม่มือจรดปลายจมูก ปลายนิ้วชี้จรดระหว่างคิ้ว เรียกว่า ไหว้ระดับ 2

สำหรับชาย ค้อมตัวลงเล็กน้อย

สำหรับหญิง ให้ก้าวขาขวาไปข้างหน้าเล็กน้อย แล้วย่อตัวลงแต่พองาม

3. การไหว้ผู้เคารพนับถือโดยทั่วไป ได้แก่การไหว้บุคคลที่เคารพนับถือโดยทั่วไป รวมทั้งผู้มีฐานะเสมอกัน ให้ประนมมือจรดปลายคาง ปลายนิ้วชี้จรดปลายจมูก ก้มหน้าลงเล็กน้อย ไม่ต้องค้อมตัวหรือย่อตัว เรียกว่า ไหว้ระดับ 3

ข. การรับไหว้ ใช้สำหรับการรับการเคารพจากผู้มีอาวุโสน้อยกว่า ให้ประนมมือยกขึ้นอยู่ในระดับอก ปลายนิ้วอยู่ระหว่างปลายคาง ก้มหน้าเล็กน้อย

2. การแสดงความเคารพเมื่อนั่งอยู่กับพื้น

ถ้าผู้รับความเคารพนั่งอยู่กับพื้น ผู้แสดงความเคารพจะต้องทำอิริยาบถไหว้และกราบ ดังนี้

1. การเคารพผู้อาวุโสมากกว่า ขณะนั่งอยู่กับพื้น ให้คลานลงมือเข้าไปใกล้พอสมควร นั่งพับเพียบทับซ้าย เกือบปลายเท้า ยกมือขึ้นประนมไหว้ แขนงไหว้บิดามารดา ครูบาอาจารย์และผู้ควรเคารพทั่วไป เมื่อจะกราบให้ทอดแขนทั้งสองออกไปขนานกับพื้น พร้อมกับก้มลงกราบแบบสองคองตั้งมือ 1 ครั้ง ขณะกราบให้หน้าผากจรดกับมือที่ตั้งอยู่ แต่อย่ายกหัวแม่มือขึ้นมารับ

2. การเคารพผู้อาวุโสไม่มากนัก ขณะนั่งอยู่กับพื้น ให้เข้าไปไหว้พอสมควรแล้วย่อตัวลงนั่งพับเพียบทับซ้าย เกือบปลายเท้า ยกขึ้นประนมไหว้แบบไหว้บิดามารดา ครูบาอาจารย์ หรือผู้ที่ควรเคารพทั่วไป เมื่อจะกราบให้ทอดแขนทั้งสองออกไปขนานกับพื้น พร้อมกับก้มลงกราบแบบสองคองตั้งมือ 1 ครั้ง ขณะกราบให้หน้าผากจรดกับมือที่ตั้งอยู่ แต่อย่ายกหัวแม่มือมารับหน้าผาก

3. การแสดงความเคารพเมื่อนั่งเก้าอี้ ถ้าผู้รับความเคารพนั่งอยู่บนเก้าอี้ ผู้แสดงความเคารพ จะต้องปฏิบัติดังนี้

1. การเคารพผู้อาวุโสกว่ามากขณะนั่งบนเก้าอี้ ให้คลานเข้าเข้าไปในระยะใกล้พอสมควร แล้วนั่งพับเพียบทับซ้าย กราบโดยสองคองตั้งมือ 1 ครั้ง ทำนองเดียวกับการเคารพผู้มีอาวุโสมากขณะนั่งพื้น

2. การเคารพผู้มีอาวุโสไม่มากกว่านักขณะนั่งบนเก้าอี้ ให้เดินเข้าไปใกล้พอสมควร แล้วคุกเข่าทั้งสองข้าง ค้อมตัวไหว้ ถ้าสถานที่ไม่อำนวยให้ยืนค้อมตัวมาก ๆ แล้วยกมือไหว้ตามแบบไหว้บิดามารดาครูบาอาจารย์และผู้อาวุโส สำหรับหญิงให้ย่อตัวไหว้ระดับเดียวกัน

3. การเคารพผู้มีฐานะเสมอกัน ทั้งผู้เคารพและผู้รับการเคารพ ถ้ามีฐานะเสมอกัน คืออายุใกล้เคียงกัน หน้าที่การงานเท่าเทียมกัน ทั้งชายและหญิงยกมือไหว้แบบไหว้ผู้เคารพนับถือ โดยทั่วไป ไม่ต้องย่อตัว ในกรณีที่ผู้รับการเคารพนั่งอยู่กับพื้นหรือนั่งเก้าอี้ เมื่อผู้มีฐานะเสมอกันมาหา ควรลุกขึ้นยืนให้การต้อนรับและรับการเคารพขณะที่ยืนอยู่

4. การเคารพภิกษุสงฆ์ขณะยืนหรือเดินผ่าน ให้หยุดไหว้แบบการไหว้ผู้มีอาวุโสสูงกว่ามาก โดยให้นิ้วหัวแม่มือจรดหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้จรดดินผม สำหรับชายให้ค้อมตัวลง ส่วนหญิงให้ก้าวเท้าขวาออกไปข้างหน้าแล้วย่อตัวลง

3. การเคารพศพ ปฏิบัติดังนี้

1. เดินเข้าเข้าไปในระยะพอสมควร เพื่อเตรียมกราบพระพุทธรูปก่อน
2. เมื่อถึงหน้าพระพุทธรูป นั่งคุกเข่าประนมมือและกราบพระพุทธรูปแบบเบญจางคประดิษฐ์ 3 ครั้ง
3. เดินเข้าไปกราบศพ
 - ก. ถ้าผู้ตามมีอาวุโสมาก ให้นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า ให้กราบแบบตั้งมือ 1 ครั้ง
 - ข. ถ้าพระภิกษุสงฆ์มรณภาพ ขณะที่ยังอุปสมบทอยู่ ให้กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ 1 ครั้ง
 - ค. ถ้าเป็นศพของผู้อาวุโสต่ำกว่า วัยต่ำกว่า ให้นั่งพับเพียบในลักษณะสำรวม มือประสานกัน

4. การถวายความเคารพพระมหากษัตริย์และพระราชินี

การถวายความเคารพพระมหากษัตริย์และพระราชินี มีการถวายคำนับ สำหรับผู้ชาย การถอนสายบัวสำหรับผู้หญิง และการถวายบังคม ซึ่งใช้ได้ทั้งชายและหญิง

1. การถวายคำนับ เป็นการถวายความเคารพของชาย เมื่อจะถวายคำนับให้ยืนตรง ปลายเท้าแยกพองาม ค้อมส่วนบนตั้งแต่เอวขึ้นไปลงให้ลำตัวขนานกับพื้น ตามองพื้น มืออยู่ในระดับเดิมคือแนบอยู่กับลำตัว เมื่อเงยขึ้นให้เงยช้า ๆ จนลำตัวตั้งตรง

2. การถอนสายบัว เป็นการถวายความเคารพของหญิง เริ่มโดยการยืนตรง ชักขาข้างหนึ่งไปข้างหลังเล็กน้อย โดยลากปลายเท้าไปอีกด้านหนึ่งของขาที่ยืนพร้อมกับย่อเข่าข้างหนึ่งลงช้า ๆ แต่ไม่ถึงพื้น เมื่อจวนจะต่ำที่สุด ให้ยกมือทั้งสองข้างขึ้นประสานให้หน้ามือเข้าหากันวางบนต้นขา ก้มศีรษะลงพองามแล้วเงยขึ้น พร้อมกับชักขาขึ้นตั้งตัวตรง

3. การถวายบังคม ใช้เฉพาะการถวายความเคารพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี รวมทั้งพระบรมรูปในพิธีการ และปฏิบัติเหมือนกันทั้งชายและหญิง คือ

จังหวะ 1 นั่งลงในท่าคุกเข่า ยกอก วางมือคว่ำลงบนหน้าขาแล้วยกมือขึ้นประนมตรงระดับหน้าท้อง ปล่อยให้มือลดต่ำลงเล็กน้อยแต่อย่าให้ถึงห้อย

จังหวะ 2 ยกปลายมือกลับขึ้นพร้อมกับโน้มตัวไปข้างหน้าและยกขึ้นจนนิ้วหัวแม่มือทั้งสองจรดหน้าผาก ลำตัวเฉพาะเหนือเอวเอนไปข้างหน้า ชายเอนมากกว่าหญิง หน้าเงยขึ้นให้ตาอยู่ในระดับหัวแม่มือ

จังหวะ 3 ลดมือลงพร้อมกับโน้มตัวกลับไปทางข้างหน้าให้มือลงมาถึงระดับหน้าท้อง ปลายมือต่ำ แล้วยกขึ้นประนมปลายมือตั้งพร้อมกับเลื่อนมือขึ้นสูงระดับอก และยกตัวขึ้นตรงท่าจากจังหวะที่ 1 ถึงจังหวะที่ 3 ครบ 3 ครั้ง

จังหวะ 4 หมอบลงศอก มือกำประสาน

5. มารยาทในการแสดงความเคารพโดยทั่วไป ดังนี้

1. การแสดงความเคารพผู้ใหญ่ ซึ่งอยู่แห่งเดียวกันหลายคนต้องเคารพให้เป็นไปโดยลำดับอาวุโสของผู้ใหญ่เหล่านั้น

2. ถ้ามีผู้อาวุโสสูงยิ่งอยู่ในที่นั้น ให้ทำความเคารพเฉพาะแต่ท่านผู้นั้นผู้เดียว ไม่ต้องแสดงความเคารพต่อผู้อื่นอีก

3. ถ้าเราอยู่กับผู้อาวุโสอยู่แล้ว แม้จะมีท่านผู้ใหญ่มีอาวุโสรองลงไปเข้ามาในที่นั้น ก็ไม่ต้องทำความเคารพเช่นกัน เว้นแต่ในโอกาสลาลอง คือไม่ได้อยู่กับผู้ใหญ่แล้ว

4. เมื่ออยู่ในเขตสังฆาวาส ถ้าเข้าไปในโบสถ์ วิหาร กุฏิ หรืออาคารใด ๆ ที่พระสงฆ์อยู่หรือไม่ก็ตาม ต้องถอดรองเท้าและหมวกออกก่อนเสมอ

5. เมื่อเข้าไปนารถานที่ซึ่งมีการจัดโต๊ะบูชาพระพุทธรูปไว้ ให้ทำความเคารพพระพุทธรูปก่อน และถ้ามีการตั้งพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้ ให้ทำความเคารพรองลงมา จึงทำความเคารพผู้เป็นประธาน หรือผู้มีอาวุโสสูงสุดในที่นั้น

6. ไม่ควรแสดงท่าทางยิ้มแย้มให้ปรากฏ ในขณะที่แสดงความเคารพผู้ใหญ่ แม้ว่าการยิ้มแย้มจะเป็นสิ่งสำคัญในการทักทายปราศรัยก็ตาม ขณะทำความเคารพควรสำรวมกิริยาว่าทำให้สำรวม

7. เมื่ออยู่ในที่ประชุม ที่มีประธานในที่นั้น หรืออยู่ในแถว ไม่ควรทำความเคารพใคร นอกจากจะได้สัญญาณจากผู้เป็นประธานให้ลุกขึ้นแสดงความเคารพ

8. เมื่อทำความเคารพผู้ใหญ่ หรือสนทนากับผู้ใหญ่ ถ้าสวมแว่นตาควรถอดออกเสียก่อน

9. ขณะแสดงความเคารพอย่าคาบบุหรี่เป็นอันขาด

10. อย่าทำความเคารพผู้อื่นด้วยการไหว้ขณะถือของใหญ่อยู่ในมือ หรือค้ำบ หรือโค้งให้ ขณะที่สวมหมวกและมือถือของ แต่ควรแสดงความเคารพด้วยอาการกิริยาอย่างอื่น เช่น ย่อตัวลงเล็กน้อยสำหรับสุภาพสตรี หรือก้มศีรษะเล็กน้อยสำหรับสุภาพบุรุษ

11. การเข้าไปในสถานที่ราชการ วัดไม่ว่าของศาสนาใดตลอดตลอดจนการเข้าไปในเขตพระบรมมหาราชวัง ปุชนียสถาน สำนักงาน องค์กรต่าง ๆ และเคหสถานของเอกชนต้องถอดหมวกออกถือไว้เสมอ

12. สุภาพบุรุษ ถ้าสวมหมวกอยู่ เมื่อจะกล่าวคำขอใจ เสียใจ และขอภัยต้องถอดหมวกออกเสียก่อน

13. ต้องสำรวมอิริยาบถ เช่น ไม่ต้อง แคะ แกะเกาต่อหน้าธารกำนัล อันมิใช่ที่รโหฐาน ขณะที่เรานั่งอยู่ มีผู้แสดงท่าทีตรงข้ามจะขอจับมือด้วย เราต้องลุกขึ้นและแสดงท่าตอบทันที

14. เมื่อสุภาพสตรีกล่าวคำขอใจ สุภาพบุรุษต้องเปิดหมวกหรือก้มศีรษะน้อย ๆ รับคำขอใจนั้น

15. อย่างนั่งประนมมือไหว้พระพุทธรูปโดยการประสานนิ้วมือไว้หลวม ๆ แบบไม่ตั้งใจไหว้หรือนั่งหลับ นุ่งคุ้ยกัน หรือแสดงท่าทางอื่นใดอันแสดงถึงความไม่เคารพและสำรวม

มรรยาทในการกราบ

1. การกราบบุคคล

การกราบบุคคล กระทำเฉพาะผู้มีอาวุโสสูงมาก เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ที่มีอายุสูง เป็นต้น เมื่อจะกราบ ขั้นต้นต้องทำอิริยาบถหมอบก่อนโดยลดตัวลงนั่งพับเพียบกับพื้น จะนั่งพับซ้ายหรือพับขวาก็ได้แล้วแต่สะดวก เก็บปลายเท้า แล้วค้อมตัวหมอบลงให้แขนทั้งสองข้างคร่อมเข้าข้างที่ยื่นล้ำออกไปข้างหน้า เวลากราบ ให้ประนมมือขึ้นไว้ แล้วค้อมตัวลง มือที่ประนมตั้งในระดับพื้น ก้มศีรษะลงไปจรดหัวแม่มือ อย่ายกหัวแม่มือขึ้นมารับหน้าผากเป็นอันขาด และให้กราบเพียง 1 ครั้ง เรียกการกราบแบบนี้ว่า “กราบลงศอกตั้งมือ” แล้วจึงลุกขึ้นอยู่ในท่านั่งพับเพียบหรือท่าหมอบแล้วแต่กรณี เมื่อจะลุกขึ้นจากการหมอบ ให้วางแขนทั้งสองข้างราบกับพื้น ยกส่วนสะโพกขึ้นก่อน แล้วจึงยกตัวตาม คลานเข่าถอยหลังออกมาเล็กน้อย แล้วจึงลุกขึ้นยืนเฉียงออกมา อย่าหันหลังให้ แล้วเดินออกมา

2. การกราบพระพุทธรูป

การกราบพระพุทธรูปหรือภิกษุสงฆ์ ต้องกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ คือให้หน้าผาก 1 มือ 2 เข่า 2 รวมเป็น 5 จรดพื้นพร้อมกัน และต้องกราบ 3 ครั้ง

การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ มีแบบปฏิบัติดังนี้

1. ท่าเตรียมกราบ ชายและหญิงแตกต่างกันคือ

สำหรับชาย ให้นั่งท่าพรหมคือ เข้ายันพื้นทางพอสสมควรขาพับไปข้างหลังหลายเท่าตั้ง ส้นเท้าและปลายเท้าชิดกัน ก้นนั่งทับบนส้นเท้า ตัวตรง มีอวางบนหน้าขาทั้งสอง

สำหรับหญิง ให้นั่งท่าเทพธิดา คือ เข้ายันพื้นชิดกันขาพับไปข้างหลัง ตั้งแต่เข่าถึงปลาย เท้าราบไปกับพื้น ก้นนั่งทับบนส้นเท้า ตัวตรงมีอวางบนหน้าขาทั้งสอง

2. ท่ากราบ มีอยู่ 3 จังหวะ คือ

การกราบจังหวะที่ 1 ทั้งชายและหญิงให้ประนมมือขึ้นระดับอก ปลายมือเบนจากอก ออกไปข้างหน้าประมาณ 45 องศา ไม่กางแขนหรือบีบแขนแนบตัวมากเกินไปทำนี้เรียกว่า **ท่า อัญชลี**

การกราบจังหวะที่ 2 ชายและหญิงปฏิบัติอย่างเดียวกันคือไหว้ ยกมือที่ประนมขึ้น พร้อมกับก้มศีรษะลงรับมือเล็กน้อย นิ้วหัวแม่มือจรดหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้จรดดินผม ทำนี้เรียกว่า **ท่าวันทา**

การกราบจังหวะที่ 3 สำหรับชายกราบโดยก้มตัวลงให้มือและแขนทาบทับพื้นมือห่างกัน ประมาณ 1 คืบ หน้าผากจรดพื้นพอดี ข้อศอกทั้งสองข้างต่อกับหัวเข่า ส่วนผู้หญิงปฏิบัติ เช่นเดียวกัน แต่เวลาก้มตัวลงกราบหน้าผากจรดพื้นแล้วให้ศอกคร่อมหัวเข่า ไม่ต่อกับหัวเข่าแบบ ชาย ทำนี้เรียกว่า **ท่ากราบ**

3. ท่าจบ เมื่อกราบอย่างเบญจางคประดิษฐ์ 3 ครั้งแล้ว ทั้งชายและหญิงให้ยกมือขึ้น ประนมไหว้ในวันทา คือ นิ้วหัวแม่มือจรดหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้จรดดินผม พร้อมกับก้มศีรษะลง รับมือเล็กน้อย กระทำเช่นนี้เพียง 1 ครั้ง จึงเปลี่ยนอิริยาบถได้

3. การกราบพระภิกษุสงฆ์

การกราบภิกษุสงฆ์ ให้กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ทำนองเดียวกับการกราบพระพุทธรูป แต่เวลาจะเข้าไปกราบ ทั้งชายและหญิงต้องคุกเข่าทั้งสองข้างลงแล้วเดินเข้าเข้าไปได้ระยะใกล้ พอสสมควรจึงนั่งคุกเข่าลงกราบ เมื่อกราบแล้วจะลุกกลับออกมา ให้เดินเข้าถอยหลังสักเล็กน้อยแล้ว ยืนขึ้น เดินถอยเฉียงออกจากข้างหนึ่งข้างใด อย่าหันหลังให้พระภิกษุสงฆ์แล้วเดินออกมา เป็นกิริยา ที่ไม่เหมาะสม

มารยาทในการส่งของและรับของ

ของที่จะส่งหรือรับนั้น มีอยู่ 3 ลักษณะด้วยกัน ซึ่งมีวิธีจับถือเพื่อนำไปส่งให้หรือรับจากผู้ที่เคยพบที่มีอาวุโสสูงต่ำมากน้อยแตกต่างกัน คือ

1. ถ้าเป็นของใหญ่ มีน้ำหนักมาก ไม่ได้วางบนพาน แต่วางบนภาชนะอื่นหรือไม่ก็ตาม ให้ถือด้วยมือ 2 มือ
2. ของที่วางบนพาน ถ้ามีน้ำหนักเบา ให้ถือมือเดียว แต่ถ้ามีน้ำหนักมากให้ถือ 2 มือ
3. ของที่มีน้ำหนักเบา ให้ถือมือเดียว

วิธีปฏิบัติเมื่อจะส่งหรือรับของ มีดังนี้

1. การส่งของใหญ่ให้ผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสมากขณะนั่งเก้าอี้ ให้ปฏิบัติดังนี้
 1. ให้นำของนั้นใส่ภาชนะที่รองรับเช่นพาน โดยจับคอปานทั้ง 2 มือ เดินเข้าไปให้ในระยะพอสมควรคุกเข่าลงแล้วเดินเข้าเข้าไป ของที่ถือให้อยู่ในระดับเอว
 2. เมื่อได้ระยะพอสมควร ให้นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า วางพานไว้ทางด้านขวา แล้วกราบลงศอกตั้งมือ 3 ครั้ง
 3. ยกพานสองมือส่งของให้ การส่งของให้ผู้ใหญ่ต้องส่งด้วยสองมือเสมอ นอกจากของนั้นเล็กมาก ให้จับส่งด้วยมือขวา มือซ้ายแบรองรับที่ข้อศอกข้อมือขวาขณะยื่นมือออกไป เมื่อผู้ใหญ่รับของไปแล้วให้วางพานแล้วกราบตั้งมือ 1 ครั้ง
 4. ถือพาน 2 มือ แล้วเดินเข้าถอยหลังกลับออกมา
2. การส่งของเล็กให้ผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสมากขณะนั่งเก้าอี้ ให้ปฏิบัติดังนี้
 1. ให้นำของนั้นใส่ภาชนะที่รองรับ เช่น พาน โดยจับคอปานมือเดียวด้วยมือขวาให้ของที่ถืออยู่ในระดับเอว มือซ้ายปล่อยแนบลำตัวเดินเข้าไปได้ระยะพอสมควรคุกเข่าลงแล้วเดินเข้าเข้าไป
 2. เมื่อได้ระยะพอสมควร ให้นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า วางพานทางขวามือ แล้วกราบลงศอกตั้งมือ 1 ครั้ง
 3. ถือของด้วยมือขวาส่งให้ มือซ้ายวางบนหน้าขา เมื่อผู้ใหญ่รับของแล้วให้กราบแบบเดิมอีก 1 ครั้ง ในกรณีที่ของนั้นแม้จะเบาแต่ขนาดใหญ่ หรือมีน้ำหนักมากไปหน่อย ขณะยื่นมือขวาส่งของ จะใช้มือซ้ายแบฝ่ามือรับข้อศอกมือขวาขณะส่งด้วยก็ได้
 4. ถือพานด้วยมือขวา เดินเข้าถอยหลังกลับออกมา

3. การส่งของใหญ่ให้ผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสมากขณะนั่งพื้น ให้ปฏิบัติดังนี้

1. ให้นำของใส่ภาชนะที่รองรับ เช่น พาน โดยจับคอปานทั้งสองมือ เดินเข้าเข้าไป เมื่อได้ระยะพอสมควรนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า วางพานไว้ทางขวามือ กราบลงศอกด้วยมือ 1 ครั้ง
2. ถือพานทั้งสองมือส่งของผู้ใหญ่
3. ผู้ใหญ่รับของแล้ว ให้วางพานไว้ทางขวามือ ก้มกราบแบบเดิมอีก 1 ครั้ง ถือพาน 2 มือ แล้วเดินเข้าถอยหลังออกมา

4. การส่งของให้ผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสมากขณะนั่งพื้น ให้ปฏิบัติดังนี้

1. ให้นำของนั้นใส่ภาชนะที่รองรับ เช่น พาน โดยจับคอปานมือเดียวด้วยมือขวา ให้ของที่ถืออยู่ในระดับเอว มือซ้ายปลายแนบลำตัว เดินเข้าไปได้ระยะพอสมควรคุกเข่าลงแล้วเดินเข้าเข้าไป
2. เมื่อได้ระยะพอสมควร ให้นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า วางพานทางขวามือ กราบลงศอกด้วยมือ 1 ครั้ง
3. ถือของด้วยมือขวาส่งให้ มือซ้ายวางบนหน้าขา เมื่อผู้ใหญ่รับของแล้วให้กราบแบบเดิม 1 ครั้ง

ในกรณีที่ของนั้นแม้จะเบาแต่มีขนาดใหญ่หรือมีน้ำหนักค่อนข้างมากขณะยื่นมือขวาส่งของ จะใช้มือซ้ายแบฝ่ามือรับข้อศอกมือขวาขณะส่งด้วยก็ได้

4. ถือพานด้วยมือขวา เดินเข้าถอยหลังกลับออกมา

ในกรณีที่นำของส่งให้ผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสมาก โดยที่ของนั้นไม่ได้ใส่ภาชนะ หรือใส่ แต่ไม่ต้องนำภาชนะนั้นกลับออกมา เมื่อส่งของให้แล้ว กราบ 1 ครั้งแล้ว เมื่อจะกลับออกมา ให้คลานมือถอยหลังออกมาในระยะพอสมควร แล้วจึงคุกเข่าลุกขึ้นเดินเฉียงออกมา

5. การส่งของให้ผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสมากขณะยืนอยู่ ให้ปฏิบัติดังนี้

1. ถือของสองมือ หรือมือเดียวแต่แต่กรณี ให้ของอยู่ในระดับเอว เดินเข้าไปให้ใกล้ แล้วย่อตัวลงส่งของ
2. เมื่อผู้ใหญ่รับของแล้ว ถ้าไม่มีภาชนะใด ๆ ที่ต้องถือกลับออกมาให้ย่อตัวลงสำหรับผู้หญิงยกมือไหว้แบบไหว้บิดามารดาครูบาอาจารย์ สำหรับผู้ชายให้ค้อมตัวลงไหว้แบบเดียวกัน แล้วถอยหลังออกมา

ถ้ามีต้องถือภาชนะกลับออกมาด้วย หญิงให้ย่อตัวลง ชายให้ค้ำนับ แล้วถอยหลังออกมา

6. การส่งของให้ผู้อาวุโสไม่มากนักขณะนั่งเก้าอี้ ให้ปฏิบัติดังนี้

1. ให้ถือของสองมือหรือมือเดียวแล้วแต่กรณี ถ้ามือเดียวให้ถือด้วยมือขวา ของอยู่ในระดับเอว เดินเข้าไปในระยะพอสมควร คุกเข้าแล้วเดินเข้าเข้าไปใกล้
2. ย่อตัวลงนั่งพับเพียบหรือคุกเข่าส่งของไปด้วย 2 มือ หรือมือเดียวแล้วแต่กรณี ถ้าส่งมือเดียวต้องใช้มือขวา มือซ้ายปล่อยแนบลำตัว
3. เมื่อส่งของไปแล้ว ให้ไหว้แบบไหว้ผู้เคารพนับถือโดยทั่วไป 1 ครั้ง ในกรณีที่ต่อนำภาชนะสำหรับใส่ของกลับออกมาด้วย ให้วางภาชนะนั้นไว้ทางขวามือก่อนไหว้
4. ยึดตัวขึ้นเดินเข้าถอยหลังออกมา

7. การส่งของให้ผู้ใหญ่อาวุโสไม่มากนักขณะยืนอยู่ ให้ปฏิบัติดังนี้

1. ถือของ 2 มือหรือมือเดียว แล้วแต่กรณี เมื่อเข้าไปในระยะใกล้ให้ค้อมตัวเดินเข้าไปหา
2. ยื่นของส่งไปด้วยมือทั้งสองหรือมือเดียว แล้วแต่กรณีถ้าไม่มีภาชนะต้องถือกลับ ให้ยกมือไหว้แบบไหว้ผู้เคารพนับถือโดยทั่วไป 1 ครั้ง ถ้าต้องถือภาชนะกลับออกมาให้ค้อมตัวลงต่ำสำหรับผู้ชาย และย่อตัวลงต่ำสำหรับผู้หญิง แล้วเดินถอยหลังออกมา

8. การรับของจากผู้ใหญ่อาวุโสมากขณะที่ผู้ให้นั่งเก้าอี้ ให้ปฏิบัติดังนี้

1. ให้คลานมือเข้าไป
2. เมื่อได้ระยะพอสมควร จึงนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า กราบลงศอกตั้งมือ 1 ครั้ง
3. ถ้าของเป็นของใหญ่ให้รับสองมือ ถ้าเป็นของเล็กให้รับด้วยมือเดียว มือซ้ายวางบนหน้าขา
4. วางของที่รับไว้ทางขวามือ กราบตั้งมือ 1 ครั้ง แล้วหยิบของ ยันตัวลุกขึ้น เดินเข้าถอยหลังกลับ

9. การรับของจากผู้ใหญ่อาวุโสมากขณะที่นั่งอยู่กับพื้น ให้ปฏิบัติดังนี้

1. คลานลงมือเข้าไป เมื่อได้ระยะพอสมควร จึงนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า กราบลงศอกตั้งมือ 1 ครั้ง
2. รับของสองมือแล้ววางของที่รับไว้ทางขวามือ
3. กราบแบบเดิม 1 ครั้ง แล้วถือของสองมือเดินเข้าถอยออกมา

10. การรับของจากผู้ใหญ่อาวุโสมากขณะที่ทั้งสองฝ่ายนั่งเก้าอี้ ให้ปฏิบัติดังนี้

1. ทั้งชายและหญิง ปฏิบัติเช่นเดียวกัน คือ เมื่อผู้ใหญ่นั่งของให้ ให้ก้มศีรษะแล้วไหว้แบบไหว้บิดามารดาครูบาอาจารย์

2. รับของตามลักษณะของ คือ ถ้าเป็นของใหญ่ให้รับสองมือ ถ้าเป็นของเล็กรับด้วยมือขวา มือซ้ายวางบนหน้าขา

หากไปนั่งรับอยู่ด้วยกัน 2 คน อีกคนที่ยังไม่ได้รับ หรือไม่รับ ให้นำมือกำประสานวางบนหน้าขา

3. เอาของวางไว้ทางด้านขวามือ ยกมือไหว้แบบเดิมอีกครั้งหนึ่ง

11. การรับของจากผู้ใหญ่อาวุโสมากขณะยืนอยู่ ให้ปฏิบัติดังนี้

1. เดินเข้าไปใกล้พอสมควร ยกมือไหว้แบบไหว้บิดามารดาครูบาอาจารย์

2. ผู้ชายให้ก้าวขาขวาออกไปข้างหน้าเล็กน้อย แล้วย่อตัวรับของ ค้อมตัวเล็กน้อย ผู้หญิงถอยเท้าซ้ายมาทางข้างหลังเล็กน้อย แล้วย่อตัวลงขณะรับของ

การจะรับของมือเดียวหรือสองมือ แล้วแต่กรณีว่าของนั้นเป็นของใหญ่หรือเล็ก

3. ยึดตัวขึ้น ผู้ชายให้เท้าทั้งสองชิดกัน ค้อมศีรษะครั้งหนึ่ง ผู้หญิงยึดตัวขึ้น กระทำอิริยาบถย่อตัว

อีกครั้งหนึ่ง จึงเดินถอยหลังออก

12. การรับของจากผู้ใหญ่อาวุโสไม่มากนักขณะนั่งอยู่กับพื้นหรือ ให้ปฏิบัติดังนี้

1. เดินเข้าไปในระยะใกล้พอสมควร คูกเข่าลงเดินเข้าเข้าไป

2. เมื่อถึงระยะอันเหมาะสม ย่อตัวลงนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า ยกมือไหว้แบบไหว้ผู้เคารพนับถือ 1 ครั้ง

3. เมื่อจะรับของ ถ้าเห็นของเล็กให้ยื่นมือขวาออกไปรับ มือซ้ายวางบนหน้าขาค้อมตัวเล็กน้อย ถ้าเป็นของใหญ่รับสองมือ

4. วางของไว้ทางขวา ไหว้แบบเดิมอีกครั้ง แล้วยึดตัวเดินเข้าถอยออกมา

13. การรับของจากผู้ใหญ่อาวุโสไม่มากนักขณะที่ยืนอยู่ ให้ปฏิบัติดังนี้

1. เดินเข้าไปในระยะใกล้พอสมควร ค้อมตัวยกมือไหว้แบบไหว้ผู้เคารพนับถือทั่วไป

2. เมื่อจะรับของ ผู้ชายก้าวเท้าขวาออกไปข้างหน้าเล็กน้อยแล้วค้อมตัวยื่นมือไปรับของผู้หญิงให้ถอยเท้าซ้ายมาทางข้างหลัง ย่อตัวลงเล็กน้อยขณะยื่นมือไปรับของ การจะรับของสองมือหรือมือเดียว แล้วแต่ลักษณะของนั้น ๆ ถ้ารับมือเดียวให้รับด้วยมือขวา มือซ้ายห้อยแนบตัว

3. ชายชักเท้ามาชิดกัน แล้วโค้งตัว หญิงยึดตัวขึ้นแล้วย่อตัวแบบเดิมอีกครั้งหนึ่ง จึงก้าวถอยหลังออกมา

14. การประเคนจตุปัจจัยแด่พระภิกษุสงฆ์ ให้ปฏิบัติดังนี้

1. ถือของสองมือเดินเข้าเข้าไปหาพระภิกษุ
2. ขายนั่งคุกเข่า ประเคนของ 2 มือ หยิ่หนึ่งพับเพียบ ประเคนของ 2 มือ โดยวางบนฝ่าที่พระภิกษุทอดวางออกมา แล้วท่านจับถือนิมิตอีกข้างหนึ่งไว้
3. ไหว้แบบไหว้บิดามารดาครูบาอาจารย์ หรือกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์
4. ยึดตัวขึ้น เดินเข้าถอยหลังออกมา

15. การรับของพระราชทานจากผู้อื่น

ในการรับของพระราชทาน ซึ่งผู้เป็นประธานในงานเป็นผู้มอบ เช่น มอบเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เป็นต้น ตามปกติในพิธีการเช่นนี้ ต้องตั้งโต๊ะบูชาประดิษฐานพระบรมรูปเสมอ ผู้รับจึงถือเสมือนรับพระราชทานจากองค์พระมหากษัตริย์

ฉะนั้นเมื่อเข้าไปรับ ผู้ชายต้องถวายความเคารพด้วยการคำนับ และผู้หญิงถวายความเคารพด้วยการถอนสายบัวพระบรมรูปก่อน แล้วรับจากผู้มอบโดยไม่ต้องทำความเคารพผู้มอบ เวลารับควรนั่งย่อเข่าข้างหนึ่งรับ เมื่อรับแล้วผู้รับต้องหันหน้าไปทางพระบรมรูป ถวายความเคารพด้วยการถวายนคำนับหรือถอนสายบัวแล้วแต่กรณี จึงเดินถอยหลังออกมาประมาณ 3 ก้าว แล้วกลับตัวเดินเข้าที่

เมื่อรับของต้องอัญเชิญของของพระราชทานไว้ให้สูง อยู่ในระดับเอว ขณะที่เดินถอยหลังและเดินกลับเข้าที่

มรรยาทในการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

1. การเฝ้าฯ เมื่อเสด็จพระราชดำเนิน

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินผ่าน จะเป็นประทับย่ายพาหนะหรือเสด็จพระราชดำเนินก็ตาม จะต้องถวายความเคารพ การถวายความเคารพจะกระทำวิธีใดสุดแต่ผู้เฝ้าฯ โดยการนั่งหรือยืน สถานที่เป็นถนนหรือสถานที่จัดไว้ ผู้เฝ้าฯเลือกถวายความเคารพได้ในวิธีที่เหมาะสมจะเป็นยืนตรง ถวายความเคารพตามเพศ วันทยหัตถ์ ไหว้หรือกราบ เป็นต้น

วิธีถวายความเคารพ ปฏิบัติดังนี้

1. เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์ ใช้ยืนตรงถวายนคำนับ ไหว้หรือกราบหรือวันทยหัตถ์ ตามความเหมาะสมของสถานที่และการแต่งกาย

2. **เสด็จพระราชดำเนินโดยลาดพระบาท** ผู้ที่อยู่ใกล้กับลาดพระบาทซึ่งมิได้แต่งเครื่องแบบหรืออยู่ในแถว ให้นั่งเฝ้าฯ เมื่อเสด็จฯ เข้ามาใกล้ ให้ผู้เฝ้าฯ หมอบลง ขณะที่เสด็จฯ มาตรงตัวให้กราบแล้วหมอบอยู่จนเสด็จผ่านไปแล้วยืนลุกขึ้นนั่ง หรือจะเพียงแต่กราบ ถ้าสถานที่นั่งจำกัดจะเพียงแต่ยกมือไหว้แบบไหว้บิดามารดาครูบาอาจารย์ เมื่อเสด็จฯ ผ่านเท่านั้นก็ได้

ถ้าผู้เฝ้าฯ อยู่ห่างออกไปจากลาดพระบาท จะยืนเฝ้าฯ โดยท่าทางนอบน้อม เมื่อเสด็จฯ มาตรงที่ยืนเฝ้าฯ อยู่ให้ค้อมตัวลงไหว้ หรือถวายคำนับ

2. การเฝ้าฯ ในงานพิธีนั่งเก้าอี้หรือยืนเฝ้าฯ

ก. ในงานเฝ้าฯ ที่จัดเก้าอี้ให้นั่ง ปฏิบัติดังนี้

1. เมื่อเสด็จพระราชดำเนินมาถึง ให้ผู้เฝ้าฯ ลุกขึ้นยืนหันไปทางพระองค์
2. เมื่อเสด็จฯ ผ่านให้ถวายความเคารพด้วยการถวายคำนับหรือถอนสายบัวแล้วแต่กรณี
3. ถ้ามีการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ต้องยืนจนจบเพลง แล้วถวายความเคารพ จึงนั่งได้

ข. ในงานเฝ้าฯ ที่ต้องยืนอยู่ ปฏิบัติดังนี้

1. เมื่อเสด็จฯ มาถึง ให้ยืนหันไปทางพระองค์
2. เมื่อเสด็จฯ ผ่านให้ถวายความเคารพด้วยการถวายคำนับ หรือถอนสายบัวแล้วแต่กรณี
3. ถ้ามีการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ต้องยืนจนจบเพลง แล้วถวายความเคารพ จึงเปลี่ยนอิริยาบถได้

ถ้าเป็นการเฝ้าฯ ในพิธีการ ก่อนที่จะประทับพระราชอาสน์จะทรงรับการถวายความเคารพของผู้เฝ้าฯ ก่อน ฉะนั้น เมื่อประทับยืนหน้าพระราชอาสน์ ผู้เฝ้าฯ ถวายความเคารพแล้วให้ยืนอยู่จนประทับพระราชอาสน์ แล้วถวายความเคารพอีกครั้งหนึ่งจึงเปลี่ยนอิริยาบถได้

มีข้อควรจำไว้อย่างหนึ่งว่า ในงานเฝ้าฯ เมื่อจะลุกไปจากที่นั่ง หรือเมื่อยืนอยู่แล้วจะนั่ง จะต้องถวายความเคารพก่อนทุกครั้ง

3. การเฝ้าฯ ในที่รโหฐาน

การเฝ้าฯ ในที่รโหฐาน เป็นการล้าลองโดยแท้จริง ควรเข้าเฝ้าฯ ตามประเพณีไทย คือ คลาน หมอบ กราบ เพราะเป็นการเฝ้าฯ ภายใน ไม่เป็นพิธีการ

การเฝ้าฯ ในที่รโหฐาน เมื่อจะเข้าเฝ้าฯ ต้องถอดรองเท้าออกก่อน และปฏิบัติดังนี้

1. เมื่อเข้าไปในที่เฝ้าฯ ให้กราบ 1 ครั้ง
2. คลานเข้าไปใกล้พระองค์ในระยะพอสมควร และให้อยู่เฉียงข้างเล็กน้อยอย่าอยู่เฉพาะพระพักตร์
3. เมื่อถึงที่แล้ว กราบ 1 ครั้ง
4. หมอบเฝ้าฯ มือประนม ระหว่างหมอบนี้จะกราบบังคมทูลหรือฟังพระราชกระแสหรือถวายของแล้วแต่กรณี
5. เมื่อจะถวายบังคมลา ให้กราบ 1 ครั้ง แล้วคลานถอยหลังมาระยะพอสมควรหรือจนสุดห้อง
6. เมื่อจะลุกขึ้นในห้องที่เฝ้าฯ ต้องกราบอีกครั้งหนึ่ง

4. การเฝ้าฯ เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายขอ

ของที่จะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย ถ้าวางบนพานได้ ให้วางบนพาน เว้นแต่ของที่วางบนพานไม่ได้พานนั้นต้องมีลิ้น ไม่จำเป็นต้องมีผ้าปูบนพาน แต่จะใช้ผ้าหรือผ้าลูกไม้ตัดขนาดเท่าลิ้นพานวางบนก็ได้

การเข้าเฝ้าฯ เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายของ มีอยู่ 2 แบบ คือ

ก. แบบพิธีการ ปฏิบัติดังนี้

1. ใช้มือทั้งสองจับคอปานที่วางของสำหรับทูลเกล้าฯ ลุกขึ้นยืน ให้พานอยู่สูงเสมอระดับเอว แล้วถวายความเคารพ ชายโดยวิธีถวายคำนับ หญิงโดยวิธีย่อตัวถอนสายบัว
2. เดินเข้าไปใกล้ในระยะพอสมควร หยุดถวายความเคารพอีกครั้งหนึ่ง
3. ย่อเข้าซ้ายลงถึงพื้น เช่าขวาตั้ง ปลายเท้าตั้ง
4. ทูลเกล้าฯ ถวาย โดยยกพานที่คอปานด้วยมือทั้งสองข้างและน้อมตัวเล็กน้อย
5. ลุกขึ้นถอยหลังครึ่งก้าว หรือเต็มก้าว แล้วถวายความเคารพ
6. เดินถอยหลังออกมาประมาณ 3 ก้าว แล้วถวายความเคารพ
7. เดินตามปรกติเข้าสู่ที่นั่ง

ข. แบบไม่เป็นพิธีการ ปฏิบัติดังนี้

1. นั่งพับเพียบกับพื้นเก็บปลายเท้า วางของลงทางข้างขวา แล้วกราบลงศอกตั้งมือ 1 ครั้ง
2. คลานแบบยกของเข้าไปใกล้พระองค์
3. ถวายของสองมือ ถ้าถวายด้วยมือเดียว ให้ใช้มือขวาหมอบลงศอกแขนซ้าย

4. วางพานลงข้างขวาแล้วกราบ 1 ครั้ง

5. คลานถอยหลังออกมาให้ระยะห่างพอสมควร จึงเปลี่ยนอิริยาบถเข้าสู่ที่นั่งเดิม

5. การเฝ้าฯ เพื่อรับพระราชทานของ

การเข้าเฝ้าฯ เพื่อรับพระราชทานของมีอยู่ 2 แบบ คือ

ก. แบบพิธีการ ปฏิบัติดังนี้

1. ยืนขึ้นจากที่ ถวายความเคารพ ผู้ชายถวายคำนับ ผู้หญิงย่อตัวถอนสายบัว

2. เดินเข้าไปใกล้พอสมควร แล้วถวายความเคารพ

3. ลดตัวลงนั่งเข้าซ้ายลงถึงพื้น เข้าขวาตั้ง มือขวาจับพระราชทานสิ่งของแบบเอางาน
จังหวะที่ 1

คือยกมือขวาขึ้นไปข้างหน้าให้เฉียงจากตัวประมาณ 45 องศา ปลายมือตรงนิ้วมือชิด มือซ้ายแนบลำตัว โนมตัวไปข้างหน้าเล็กน้อย

4. กระดกปลายมือขึ้นแล้วกลับที่เดิม 1 ครั้ง เป็นการทำเอางานจังหวะที่ 2 ระว่างอย่าให้
ส่วนที่

ยกขึ้นเลยข้อมือ และเมื่อลดลงแล้วให้ซ่อนมือหรือแบบมือเพื่อรับพระราชทานของ

5. รับพระราชทานของด้วยมือขวา ถ้าเป็นของใหญ่รับด้วยมือทั้งสองข้าง โดยยกมือข้างซ้าย
ขึ้น

เกือบจะพร้อม กับมือขวาที่เอางานในจังหวะที่ 2

6. ลุกขึ้น ถอนหลังครั้งก้าวหรือเต็มก้าว แล้วถวายความเคารพ ของที่รับพระราชทานมา
ต้องถือไว้ให้สูงเสมอระดับเอว

7. เดินถอยหลังประมาณ 3 ก้าว แล้วถวายความเคารพ

8. เดินตามปกติเข้าสู่ที่นั่ง

การทำ “เอางาน” เป็นแบบอย่างการเคารพอย่างหนึ่ง ที่ใช้เฉพาะ เมื่อรับพระราชทานสิ่งของจากพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ หรือสมเด็จพระยุพราชที่ทำหน้าที่พระราชทานแทนพระองค์ หรือกระทำการกิจบางอย่างเฉพาะพระพักตร์ เช่น ปิดเปิดภาชนะองค์เครื่อง หรือถอนองค์เครื่อง เป็นต้น

ข. แบบไม่เป็นพิธีการ ปฏิบัติดังนี้

1. ก่อนลุกจากที่นั่งกับพื้น ให้นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า ถวายความเคารพด้วยการกราบลง
ศอกตั้งมือ 1 ครั้ง

2. คลานลงมือไปไหว้พระองค์ท่าน กระระยะพอรับพระราชทานของได้ ถวายความเคารพ
ด้วยการกราบลงศอกตั้งมือ 1 ครั้ง

3. หมอบลงศอกด้วยมือซ้าย มือขวาทำความเคารพด้วยการเอางาน หน้าเงยขึ้นเล็กน้อย

4. รับพระราชทานของคล้ายแบบถือของถอยหลังออกมาให้ได้ระยะพอสมควร จึงเปลี่ยนอิริยาบถเดินเข้าไปนั่งยังที่เดิม

ข้อพึงระมัดระวังในการเข้ารับพระราชทานของ มีดังนี้

1. การเข้ารับพระราชทานของต้องเข้าตรงพระองค์ ในบางกรณีต้องยืนรับพระราชทานของ ก็ต้องทำ “เอางาน” เช่นเดียวกัน
2. เมื่อรับพระราชทานของ ต้องอยู่ในลักษณะแบมือรับถ้าเป็นของที่ทรงจับส่ง เช่น เทียน เข้าพรรษา ต้องรับล่างพระหัตถ์
3. ในกรณีที่เข้ารับพระราชทานของ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญไปพระราชทานผู้อื่น ผู้รับจะต้องรับด้วยพานและปฏิบัติตามแบบหนึ่งแบบใดที่กล่าวมาแล้ว เว้นแต่ไม่ต้องทำ “เอางาน” ถ้าเป็นของเล็กน้อยถือพานมือเดียว ของใหญ่ถือพานสองมือ ถ้าต้องวางของนั้นในที่พักให้วางไว้ในที่สูงเสมอ
4. เมื่อรับพระราชทานของแล้ว อย่าวางของหน้าพระพักตร์ต้องถือในลักษณะอัญเชิญ แขนตั้งฉาก
5. เมื่อรับพระราชทานของแล้ว ตอนกลับถ้าต้องคลานให้ก็ให้คลานยกของ สำหรับชายไม่ว่าของเล็กหรือใหญ่ ต้องอัญเชิญของนั้นสองมือ

6. การตั้งเครื่อง

“เครื่อง” คือพระกระยาหาร จะเป็นพระกระยาหารเวลาใดก็ตาม แบบที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็น การตั้งเครื่องเสวยธรรมดา ซึ่งองค์เครื่อง (ภาชนะใส่อาหาร) ใช้จานเชิงตั้งบนโต๊ะ

การตั้งเครื่องจะต้องมีผู้ปฏิบัติ 2 คน คนหนึ่งเข็นโต๊ะเดินหน้า อีกคนหนึ่งเชิญองค์เครื่องตามหลัง

ผู้เชิญองค์เครื่องจะต้องเชิญให้ถาดด้านด้ามซ้อนส้อมอยู่ทางตัว อย่าให้ด้านที่มีด้ามซ้อนส้อมหันไปทางพระองค์ท่าน

ผู้เชิญเครื่องทั้งสองคนไม่ควรยืนให้ตรงกันทีเดียว แต่ให้ห่างกันพอสมควร ระยะพอคนหน้าหันมารับจากคนที่สองได้ถึง การเชิญต้องช่วยสองมือ

การตั้งเครื่อง ทำได้ 2 แบบ คือ

ก. แบบพิธีการ ปฏิบัติดังนี้

1. ถวายความเคารพ
2. เดินเข้าไปใกล้ เมื่อถึงระยะพอสมควร ถวายความเคารพ

3. ผู้เชิญโต๊ะนั่งคุกเข่า วางโต๊ะโดยค่อย ๆ เลื่อนโต๊ะโดยไม่ให้ขาโต๊ะลากพื้นเข้าไปใกล้ พระองค์เพื่อให้ทรงหยิบได้โดยง่าย ให้โต๊ะอยู่เหนือพระอรุ (ต้นขา) ผู้เชิญองค์เครื่องนั่งคุกเข่าข้างหลัง ให้เยื้องผู้เชิญโต๊ะไปทางหนึ่ง

4. ผู้เชิญโต๊ะหันไปรับองค์เครื่องขึ้นวางกลางโต๊ะ ขณะหันไปรับอย่าใช้มือข้ามโต๊ะ และวาง

ให้ได้ที่ไม่ควรเลื่อนไปเลื่อนมา

5. ขณะที่ผู้เชิญรับองค์เครื่องไปแล้ว ผู้เชิญองค์เครื่องถวายความเคารพ แล้วเดินถอยหลัง

ประมาณ 3 ก้าว ถวายความเคารพอีกครั้งหนึ่ง แล้วเดินตามปกติ

6. เมื่อทอด (วาง) องค์เครื่องแล้ว ผู้เชิญโต๊ะลุกขึ้นถอยหลังครึ่งก้าวหรือเต็มก้าว ถวายความ

เคารพแล้วเดินตามปกติ

ข. แบบไม่เป็นพิธีการ ปฏิบัติดังนี้

1. คลานแบบยกของ ทั้งผู้เชิญโต๊ะ และผู้เชิญองค์เครื่อง

2. เมื่อเข้าใกล้ระยะพอสมควรแล้ว ผู้เชิญโต๊ะวางโต๊ะตามแบบที่กล่าวมาแล้วในข้อ

ก. (3) ผู้เชิญองค์เครื่องนั่งคุกเข่าเยื้องไปทางหนึ่ง แล้วผู้เชิญโต๊ะหันมารับองค์เครื่องไปวางกลางโต๊ะ

3. เมื่อส่งองค์เครื่องแล้ว ผู้เชิญองค์เครื่องกราบลงศอกตั้งมือ 1 ครั้ง แล้วคลานถอยหลังกลับ

4. เมื่อวางองค์เครื่องแล้ว ผู้เชิญโต๊ะกราบลงศอกตั้งมือ 1 ครั้ง แล้วคลานถอยหลังกลับ

5. ก่อนจะออกไปหรือลงไป ทั้งสองคนต้องกราบอีกครั้งหนึ่ง

ในกรณีตั้งเครื่อง เมื่อตั้งเครื่องแล้ว หากจะต้องกระทำการใด ๆ เช่น เปิดฝาองค์เครื่อง ก็ต้องเอางานก่อนจึงเปิด หรือเมื่อจะหยิบของใด ๆ ที่อยู่นอกภาดใส่ในภาดก็ทำเอางานก่อน การทำเอางานในกรณีนี้ไม่ใช่เอางานองค์เครื่อง แต่เป็นการเอางานพระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระอัครมเหสี เพราะเป็นการกระทำเฉพาะพระพักตร์ ถ้าไม่ใช่การกระทำเฉพาะพระพักตร์ เป็นการรับจากบุคคลอื่น หรือกระทำกลับหลังที่พระองค์ท่านเสด็จออกจากโต๊ะเสวยไปแล้ว ไม่ต้องทำเอางาน

7. การถอนเครื่อง เมื่อเสวยเสร็จ จะต้องเข้าถอนเครื่อง ซึ่งทำได้ 2 แบบ คือ

ก. แบบพิธีการ ปฏิบัติดังนี้

1. ถวายความเคารพด้วยการถวายคำนับ หรือย่อตัวถอนสายบัว แล้วแต่กรณี

2. เดินเข้าไปใกล้ในระยะพอสมควร ถวายความเคารพอีกครั้งหนึ่ง
3. นั่งคุกเข่าลง คนหน้ายกองค์เครื่องให้คนหลัง
4. คนหลังลุกขึ้นถวายความเคารพ เดินถอยหลังประมาณ 3 ก้าว ถวายความเคารพ แล้วเดินตามปกติ
5. คนหน้ายกโต๊ะ ลุกขึ้นถอยหลังครึ่งก้าวหรือเต็มก้าวถวายความเคารพ เดินถอยหลังประมาณ 3 ก้าว ถวายความเคารพแล้วเดินตามปกติ

ข. แบบไม่เป็นพิธีการ ปฏิบัติดังนี้

1. ถวายความเคารพด้วยการนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า กราบลงศอกตั้งมือ 1 ครั้ง
2. คลานลงมือเข้าไปใกล้ แล้วกราบอีกครั้งหนึ่ง
3. คุกเข่าลง คนหน้ายกองค์เครื่องให้คนหลัง
4. คนหลังเชิญองค์เครื่องคลานยกของถอยหลัง ไปได้ระยะพอสมควร จึงเดินเข้าแล้วลุกขึ้นเดินตามปกติ
5. คนหน้าเชิญโต๊ะ คลานยกของถอยหลังไปได้ระยะพอสมควร จึงเดินเข้าแล้วลุกเดินตามปกติ

8. การทอดพระสุธารส หรือพระโอสถ หรือทรงเชี้ย

ถ้าจะทอด (วาง) รพสุธารส (น้ำดื่ม) หีบพระโอสถ (หีบบุหรี) และทรงเชี้ย (ที่เชี้ยบุหรี) ต้องมีนเชิญ 3 คน คนหน้า เชิญพระสุธารส คนที่สอง เชิญหีบพระโอสถ คนที่สามเชิญทรงเชี้ย แต่ถ้าทรงเชี้ยทอยุ่บนโต๊ะแล้ว ก็ไม่ต้องเชิญเข้าทอดอีก การเชิญเข้าไปทอดทำได้สองแบบ และวิธีการอย่างเดียวกับการตั้งเครื่อง ถ้าเป็นการเชิญไปทอด ในกรณีที่ตั้งโต๊ะด้านข้างพระเก้าอี้ ผู้เชิญก็เข้าไปทางข้าง ๆ ถัดตั้งโต๊ะระหว่างพระเก้าอี้ก็เข้าทางข้างหลัง

ผู้เชิญพระสุธารสวางที่พระสุธารสข้างหน้า ถ้าทอดถวายแต่ละองค์ก็วางให้ถ้วยอยู่ในแนวขวาง ถ้าทอดกลางก็วางตามแนวตรง แล้วหันไปรับหีบพระโอสถวางเป็นอันดับสอง ให้ด้านเปิดของฝาหีบหันไปทางพระองค์ ถ้าเป็นโต๊ะตั้งระหว่างพระเก้าอี้ ก็ให้ฝาด้านเปิดอยู่ทางหลัง แล้วคนที่สองรับทรงเชี้ยจากคนที่สาม ส่งให้คนแรกทอดบนโต๊ะหลังสุด การถอนพระสุธารส หีบพระโอสถ และทรงเชี้ยก็ปฏิบัติทำนองเดียวกับการทอดองค์เครื่อง

9. การเข้าเฝ้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียน

การเข้าเฝ้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียน กระทำในโอกาสที่เข้าเฝ้าฯ ถวายตัวหรือทูลลา เช่น ทูลลาอุปสมบท ทูลลาไปต่างประเทศ ฯลฯ ธูปเทียนที่จะใช้ ให้ใช้แพขนาคกลางขึ้นไป วิธีจัดให้ธูปไว้บน

เทียนอยู่ล่าง บนแพรูปเทียนไว้วางกระทงดอกไม้ซึ่งมีกรวยปิด ทั้งหมดนี้วางบนพานซึ่งมีลั่นพาน เวลายกพานหรือวางพานให้ปลายรูปเทียนอยู่ด้านซ้ายมือของผู้ถือ การเข้าเฝ้าฯ ส่วนมากทำในที่รโหฐาน จึงมีวิธีปฏิบัติเช่นเดียวกับการเข้าเฝ้าฯ ในที่รโหฐานคือ

1. ถอดรองเท้าออกก่อน เมื่อเข้าไปในห้องเฝ้าฯ วางพานลงข้างตัว แล้วนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า ถวายความเคารพด้วยการกราบลงศอกตั้งมือ
2. ยกพานด้วยมือทั้งสอง เดินเข้าเข้าไปในระยะพอสมควร แล้วเปลี่ยนเป็นคลานยกของสองมือ หรือจะใช้วิธีเดินเข้าโดยตลอดก็ได้
3. เมื่อเข้าไปใกล้พอสมควร นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า กราบลงศอกตั้งมือ
4. ยกพานวางบนโต๊ะ (ถ้าจัดไว้) หรือพื้นเบื้องหน้าให้ตรงตัวท่านพอกราบได้ไม่ติดพาน
5. เปิดกรวยกระทงดอกไม้
6. กราบลงศอกตั้งมือให้ตรงกับพานดอกไม้รูปเทียน แล้วเปลี่ยนเป็นหมอบประนมมือ
7. ถ้าพระองค์ท่านประทานพระบรมราโชวาท เมื่อจบให้กราบอีกครั้งหนึ่ง
8. เมื่อกลับให้กราบแล้วคลานถอยหลัง
9. ก่อนจะออกห้องเฝ้าฯ กราบอีกครั้งหนึ่ง

10. การกราบถวายบังคมลาถึงแก่กรรม

ตามประเพณี ข้าราชการสัญญาบัตรขึ้นไป เมื่อถึงแก่กรรมสมควรจะมีการทำดอกไม้รูปเทียนไปกราบถวายบังคมลา พร้อมกับแจ้งการถึงแก่กรรมต่อสำนักพระราชวัง ในการไปกราบถวายบังคมลานี้ เจ้าภาพหรือทายาทของผู้ถึงแก่กรรม จะต้องนำสิ่งของเหล่านี้ไป คือ

1. ดอกไม้กระทง
2. รูปเทียนระกำ 1 ดอก
3. เทียนขี้ผึ้ง 1 เล่ม
4. หนังสือหรือบัตรกราบถวายบังคมลา ซึ่งมีข้อความว่า

“ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้า

ดอกไม้ธูปเทียนของข้าพระพุทธเจ้า (ชื่อผู้ถึงแก่กรรม) ข้าราชการสังกัดกระทรวง
.....อายุ.....ปี กราบถวายบังคมลาถึง.....(แก่กรรม หรืออย่าง
อื่นตามฐานันดรศักดิ์ของผู้ถึงแก่กรรม)ด้วยโรค.....ที่.....เมื่อวันที่.....เดือน
.....พ.ศ..... เวลา.....น.

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯขอเดชะ

สิ่งของเหล่านี้วางบนพาน นำไปวางที่พระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ที่สำนักพระราชวังแล้วผู้นำไป
ถวายความเคารพเป็นเสร็จการ

มรรยาทในการเข้าสังคม

1. มรรยาทในการเป็นแขกไปหาผู้อื่น ที่ควรปฏิบัติ คือ

1. มีของติดมือไปเยี่ยมกันบ้าง เป็นการแสดงอัธยาศัยของการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันตาม
ประเพณี

ไทย

2. ถามสุขทุกข์ของคนในครอบครัวให้ทั่วถึง
3. ในยามที่ครอบครัวของญาติมิตรสหาย ได้รับความทุกข์ และเดือดร้อน หรือบุคคลใน
ครอบครัว

ได้รับอันตราย ต้องหาโอกาสไปเยี่ยมเยียนถามข่าวคราว และแสดงความเสียใจด้วย

4. ในยามที่ครอบครัวของญาติมิตรสหาย ได้รับความปิติยินดีด้วยกรณีหนึ่งกรณีใดก็ตาม
ต้องหา

โอกาสไปเยี่ยมเยียน เพื่อแสดงความยินดีด้วย

5. ถ้าบ้านที่ไปเยี่ยมเยียนมีรั้วและปิดประตู ก่อนเข้าบ้านควรเคาะประตูหรือกดกริ่ง หรือ
ให้เสียงเป็นสัญญาณอื่นใดเพื่อให้เจ้าของบ้านทราบและให้คนมาเปิดประตูรับ แต่ถ้าเป็นการมาพบครั้ง
แรกและไม่คุ้นเคยกัน ควรส่งนามบัตรหรือแจ้งความประสงค์ขอเข้าพบโดยวิธีอื่นใด เมื่อเจ้าของบ้าน
รับทราบก็มาพบตามวันเวลาที่นัดหมายไว้

6. แยกที่มาพบต้องทำความเคารพเจ้าของบ้านก่อน เว้นไว้แต่แขกนั้นเป็นผู้มีอาวุโสสูงซึ่งเจ้าของบ้านทราบดีอยู่แล้ว เจ้าของบ้านพึงทำความเคารพก่อน

7. การเข้าพบไม่ควรกระทำพร่ำเพรื่อนัก ซึ่งจะเป็นเหตุให้เจ้าของบ้านเกิดความรำคาญ ดังนั้นจึงควรไปหาเป็นครั้งคราวตามโอกาส

8. การไปหาไม่ควรอยู่นานเกินควร เมื่อหมดธุระที่ตนต้องการควรรีบกลับหรือคะเนว่าจนจะถึงเวลาอาหารมื้อหนึ่งมือใดของเจ้าของบ้านแล้วควรจะลากลับ

9. การไปหาผู้ที่ตนมิได้สนิทชิดชอบ ไม่ควรนำเพื่อนฝูงหรือบุตรหลานไปด้วย เพราะอาจก่อความรำคาญให้แก่เจ้าของบ้านโดยใช่เหตุ

10. อย่าไปวิพากษ์วิจารณ์สิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือเรื่องหนึ่งเรื่องใดของเจ้าของบ้าน โดยที่มิใช่เป็นเรื่องตนต้องการกล่าวถึงในการไปเป็นแขกของบ้านนั้น

11. เมื่อจะกลับให้บอกลา ขอบคุณที่ให้การต้อนรับ ทำความเคารพโดยฐานานุรูปแล้วจึงกลับ

2. มารยาทในการเป็นเจ้าของบ้านต้อนรับแขก ที่ควรปฏิบัติ คือ

1. เมื่อมีแขกมาเยี่ยม เจ้าของบ้านต้องแสดงความชื่นชมยินดีต้อนรับด้วยอาการยิ้มแย้มแจ่มใส และทักทายปราศรัยอย่างสุภาพอ่อนหวาน

2. เชิญให้แขกนั่งในที่อันควร แล้วจัดหาน้ำร้อนน้ำเย็น บุหรี่ มาตั้งเป็นการต้อนรับขั้นต้น

3. ไม่ควรเริ่มถามแขกก่อนว่ามาธุระอะไรเป็นอันขาด เพราะถ้าแขกมาเยี่ยมเพื่ออภัยโทษไมตรี จะทำให้แขกเกือเขินกระดากอายได้ ทางที่ดี เจ้าของบ้านควรรองจนกว่าผู้เป็นแขกจะเป็นผู้พูดธุระนั้นด้วยตนเองก่อน จึงเริ่มพูดถึงธุระนั้นกันได้

4. ถ้าถึงเวลารับประทานอาหาร ควรดการตั้งอาหารเพื่อรับประทานไว้ก่อน ถ้าเชื่อแน่ว่าหากชวนแขกรับประทานอาหารด้วยแขกคงไม่ขัดข้อง ก็ตั้งโต๊ะชวนแขกรับประทานอาหารด้วยกัน อาจจะคุยเรื่องธุระบ้างเล็กน้อยในขณะที่รับประทานอาหารก็ได้

5. ถ้าแขกมาขอความช่วยเหลือ หากช่วยเหลือได้ก็ให้ความช่วยเหลือตามสมควร ถ้าขัดข้องก็ชี้แจงให้แขกทราบและเข้าใจพร้อมกับขอโทษด้วยว่าคราวนี้ช่วยเหลือไม่ได้ ไว้โอกาสหน้าให้มาหารือใหม่

6. เจ้าของบ้านควรชวนแขกคุยอย่าให้แขกเหงา และไม่ควรแสดงกิริยารังเกียจด้วยการวางสีหน้าป้างชา บอกบุญไม่รับ จะทำให้แขกเข็ดหลาบ ไม่กล้ามาเยี่ยมเยียน

7. ในขณะที่แขกอยู่ ชาวบ้านต้องไม่แสดงกิริยาคุด่าเด็กในบ้าน คนใช้ หรือบ่นถึงเรื่องอื่น ๆ ที่มิใช่เป็นเรื่องที่แขกจะต้องรับรู้รับฟังด้วย

8. เจ้าบ้านต้องไม่เป็นคนขัดคอคำพูดของแขก ไม่หนีแขก หากจำเป็นต้องลุกออกจากที่ไปทำธุระที่ต้องทิ้งแขกไว้ตามลำพัง หรือหยุดการสนทนา ให้กล่าวคำขอภัยก่อนลุกออกไปทำกิจธุระนั้น

9. ถ้ามีแขกมาเยี่ยมพร้อมกันหลายคน โดยมีได้มาด้วยกันหากแขกคนใดประสงค์จะพูดธุระด้วยเป็นการส่วนตัว ควรหาโอกาสให้แขกนั้นได้พูดถึงธุระเสียในตอนหนึ่งตอนใด เพื่อมิให้เขาต้องคอยโอกาสนาน หรือต้องมาใหม่อีก

10. เมื่อเขากลับ เจ้าของบ้านควรเดินตามปางที่ประตูบ้านทั้งนี้แล้วแต่ฐานะของแขกผู้มาเยี่ยม และเชิญให้เขามาเยี่ยมอีกในโอกาสต่อไป ในกรณีที่แขกคนหนึ่งลากลับ หากมีแขกอาวุโสมากยังคงนั่งอยู่ ไม่ควรลุกไปส่งแขกผู้นั้น

11. อย่าปิดประตูบ้านด้วยเสียงกระแทกดัง ๆ ทันทีที่แขกออกจากบ้านไป จะเป็นการให้เกิดเข้าใจผิดว่า เจ้าบ้านไม่ประสงค์จะต้อนรับอีกแล้ว

3. มรรยาทในการนั่งโต๊ะรับประทานอาหาร

การรับประทานอาหารตามแบบสังคมทั่วไปของคนไทยที่ไม่เป็นพิธีการ โดยปรกติแล้วเป็นการนั่งล้อมโต๊ะ หรือไม่ก็นั่งบนพื้นล้อมเป็นวง สุดแต่ความสะดวกและความสนิทสนมของผู้เข้าร่วมกับประทานอาหาร การเลี้ยกกังลำนี่ไม่ค่อยพิถีพิถันในเรื่องการจัดอาหารและเครื่องใช้ หรือ แบบแผนของการรับประทานอาหารมากนัก

การเลี้ยกอาหารในสังคมที่นิยมกันมาก คือการรับประทานอาหารโดยการจัดโต๊ะและเก้าอี้ เพื่อให้ผู้รับประทานอาหารนั่งรอบโต๊ะ ทุกคนพึงปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. แต่งกายให้เรียบร้อยและอยู่ในสภาพรัดกุม ไม่รุ่มร่ามจนไม่เหมาะที่จะนั่งร่วมรับประทานอาหารกับผู้อื่นได้

2. ไม่ไปถึงที่นั่งหมายช้ากว่าเวลากำหนด และไม่ควรไปถึงก่อนเวลาไม่น้อยกว่า 15 นาที ผู้ที่เห็นว่าช้าเกินไป ควรดไปเสียเลย แล้วคอยแจ้งเหตุผลให้ผู้เชิญทราบทีหลัง

3. ผู้ชายไม่ควรนั่งก่อนผู้หญิง หรือก่อนที่เจ้าภาพจะเชิญให้นั่ง

4. เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว ไม่ควรแนะนำให้ใครต่อใครรู้จักกัน ถ้าจะแนะนำให้มีการรู้จักต้องกระทำก่อนหรือหลังเวลารับประทานอาหาร

5. ระมัดระวังการไอ จาม การบ้วนน้ำลายและการขบเคี้ยวที่มีเสียงดัง หรืออยู่ในกิริยาบถไม่สมควร หากมีอาการไอ จาม ต้องใช้ผ้าปิดปาก ป้องปากหันไปทางด้านอื่น ส่วนการสะอึก ขากถ่มหรือบ้วนน้ำลายนั้น ถ้าจำเป็นให้ขอโทษผู้ร่วมรับประทานอาหารแล้วลุกขึ้นไปกระทำนอกห้องรับประทานอาหาร

6. ไม่แสดงกิริยาร่าเริง ร้องรำทำเพลง กระดิกเท้าเคาะโต๊ะหรือภาชนะอื่น ในขณะที่รับประทานอาหาร

7. ไม่ควรอ่านหนังสือใด ๆ ในโต๊ะอาหารเว้นแต่บัญชีรายการอาหาร
8. อย่าตักอาหารให้ตกราดโต๊ะ เสื้อผ้าของตนเองหรือผู้อื่น
9. อย่าลุกขึ้นค้อมตัวตักอาหารข้ามหน้าคนอื่น
10. ถ้าเห็นว่ามีอาหารบางอย่างซึ่งผู้อื่นตัดไม่ถึง จะยกจานหรือถ้วยอาหารนั้นส่งผ่านไปให้ หรือใช้ช้อนกลางตักยื่นไปให้ก็ได้ แต่ต้องระมัดระวังเรื่องอาหารตกหล่น
11. อย่าทำเครื่องใช้ในการรับประทานตกจากโต๊ะอาหาร ถ้ามีกรณีเช่นนี้เกิดขึ้นให้หยิบไปเก็บหรือวางไว้ แล้วขอใหม่จากผู้บริการอาหาร
12. อย่างนั่งพิงพนักเก้าอี้ปล่อยอารมณ์ตามสบาย หรือนั่งโยกเก้าอี้ไปมา ควรนั่งตัวตรง
13. อย่าจิ้มฟันและฟันขณะอยู่ในโต๊ะอาหาร ถ้าจำเป็นให้ใช้มือป้อง
14. อย่าพูดเมื่อมีอาหารเต็มปาก
15. ผู้ชายต้องเอื้อเพื่อแก่สตรี และเด็กที่นั่งเคียงข้างตามสมควร
16. เวลาจะคายอาหาร อย่าถ่ม กระตุก ก้าง หรือเมล็ดข้าวที่จะคายออกจากปาก อย่าคายลงในจานอาหาร แต่ให้คายโดยใช้กระดาษเช็ดปากรองรับ หรือคายวางไว้ในจานเปล่า หรือทิ้งลงในกระโถนที่มีเตรียมไว้
17. การหยิบถ้วย แก้วเหล้าหรือแก้วน้ำให้ใช้มือขวา
18. อย่าเสพสุรา หรือเครื่องดื่มบางอย่างจนมือเมาจนเสียกิจวัตรที่งดงาม
19. ไม่ควรรับประทานอาหารคำโตเกินไป
20. อาหารที่จัดมา เพื่อแจกเป็นชิ้น ๆ ควรตัดไว้เพียงชิ้นเดียว
21. อาหารที่มีผู้นำมาบริการ ถ้าไม่ต้องการ ก็บอกผู้ยกอาหารว่าไม่ต้องการหรือยกมือเป็นเชิงห้ามว่าไม่ต้องตักหรือบริการให้ อย่าบอกว่าไม่ชอบอาหารนั้น ๆ เป็นอันขาด
22. การรับประทานอาหารหรือขนมที่เป็นก้อนเป็นแผ่น ควรบิหรือตัดออกเป็นชิ้นเล็ก ไม่ควรกัดรับประทานทั้งก้อนหรือทั้งแผ่น และไม่ควรบิขนมปังเป็นชิ้นใหญ่ใส่ลงในจานชุป
23. ส้อมตามปกติถือด้วยมือซ้าย และถือมีดหรือช้อนด้วยมือขวา แต่ถ้าเป็นการรับประทานโดยใช้ส้อมอย่างเดียว ให้ถือด้วยมือขวา
24. สุภาพบุรุษเมื่อต้องการสูบบุหรี่ ควรกระทำเมื่อสุภาพสตรีลุกจากโต๊ะไปหมดแล้ว หรือถ้าสุภาพสตรียังนั่งอยู่ก็ต้องเป็นบุรุษที่เจ้าภาพนำมาแจกให้ ไม่ให้หยิบออกมาจากกระเป๋าของตน ถ้านั่งใกล้สตรีควรกล่าวคำขออนุญาตเพื่อสูบบุหรี่จากสตรีเสียก่อน
25. อย่ารินน้ำชาจากแฟลงในจานรองถ้วย และรับประทานจากจานนั้น
26. อย่าทิ้งช้อนกาแฟไว้ในถ้วยกาแฟ เมื่อใช้ช้อนคนกาแฟเสร็จแล้วควรวางช้อนไว้ในจานรองถ้วย และไม่ควรรับประทานโดยใช้ช้อนนั้นตักเข้าปาก

27. เมื่อเสร็จจากรับประทานอาหารแล้ว ไม่จำเป็นต้องพับผ้าเช็ดมือ ควรวางไว้ในจานรองถ้วย หรือจานรับประทานนั้น

28. เจ้าของบ้านไม่ควรอิ่มก่อนแขก ควรขอร้องให้แขกเพิ่มเติมอาหาร ควรให้แขกผู้นั้นแสดงอาการว่าไม่ขัดข้อง อย่าขึ้นใจแขกให้รับประทานอาหารอย่างหนึ่งอย่างใดหรือรับประทานให้มากตามที่เจ้าบ้านต้องการ

29. อย่าตีสอาหารต่อหน้าเจ้าของบ้าน ตามปกติควรชมรสอาหารทุกอย่าง

30. อย่างลุกออกจากโต๊ะก่อนอื่น ควรลุกพร้อมกัน

31. ควรมีการกล่าวขอบคุณเจ้าของบ้านตามสมควร

4. มรรยาทไปงานมงคล และงานศพ พึงปฏิบัติดังนี้

1. ควรแต่งกายให้เหมาะสมกับกาลเทศะ และเหมาะสมกับงานนั้น ๆ

2. ไปให้ตรงตามกำหนดนัดหมาย หรือทันเวลาที่มีพิธีการ

3. เมื่อไปถึงบ้านงาน ต้องพยายามไปพบและเคารพผู้เป็นเจ้าภาพหรือเจ้าของบ้านก่อน แล้วจึงค่อยหาโอกาสไปพบสนทนากับผู้อื่นหรือผู้ที่ตนรู้จัก

4. นั่งในที่ซึ่งเจ้าภาพจัดไว้ ถ้าไม่มีการจัดที่นั่งไว้โดยเฉพาะให้เลือกนั่งพอเหมาะสมแก่ฐานะของตน

5. ถ้าเป็นงานมงคลสมรส ที่ต้องมีการรดน้ำหรืองานมงคลอื่นที่มีพิธีการทำนองเดียวกันนี้ เจ้าภาพมักนิยมเชิญแขกผู้มีเกียรติให้เข้าน้ำก่อนตามลำดับจนถึงผู้น้อยอย่าเข้าไปรดน้ำก่อนผู้มีอาวุโสกว่า

6. ในงานทำบุญที่ต้องมีการอวยพร พึงหาโอกาสแสดงความยินดีและอวยพรให้แก่เจ้าของงานก่อน การให้ของขวัญหรือเงินสมทบควรให้ในโอกาสแรกที่ไปถึง หรือในโอกาสอันควร

7. ของขวัญให้ห่อผูก คาด และเขียนผู้เป็นเจ้าของของขวัญให้เรียบร้อย ถ้าเป็นเงินสมทบร่วมในงานนั้น ควรใส่ซอง และเขียนชื่อเจ้าของเงินไว้ที่หน้าซอง

8. เมื่อจะกลับ ควรหาโอกาสลาเจ้าของงานเสียก่อน

9. ถ้าไปงานศพ ผู้เป็นแขกต้องสำรวมกิริยาให้มาก และต้องพยายามเคารพศพเสียก่อน งานศพใด ๆ ซึ่งหมายถึง การอาบน้ำศพ ทำบุญศพ ทำบุญครอบรอบวันตาย 7 – 50 หรือ 100 วัน ตลอดจนงานปลงศพหรือบรรจุศพ ผู้ไปในงานต้องแต่งกายไว้ทุกข์เสมอ ผู้ชายแต่งสากลใช้เสื้อนอกขาว มีผ้าสักหลาดหรือผ้าโปร่งขนาดกว้าง 7 – 10 เซนติเมตร ทำเป็นปกอกแขนทุกข์สวมแขนเสื้อนอกข้างซ้ายอยู่เหนือศอก กางเกงยาว เข็มขัดยาว เนคไทสีดำ เจียนกลาสี รองเท้าหนังสีดำ ถุงเท้าสีดำหรือขาว ถ้าแต่งเครื่องแบบปกติขาวแบบข้าราชการ ควรปฏิบัติตามระเบียบโดยเคร่งครัด ส่วนสตรีแต่งดำล้วน

ในกรณีที่ผู้ขายไม่แต่งชุดสากล จะใช้กางเกงขายาวสีพื้นเรียบ ๆ เสื้อเชิ้ตแขนยาวหรือแขนสั้น สีขาว ผูกเนคไทสีดำ รองเท้าถุงเท้าสีดำไปเป็นลำลองก็ได้

ข้อปฏิบัติอื่น ๆ เกี่ยวกับงานศพ ที่พึงทำให้ถูกต้องเหมาะสมดังนี้

ก. การไปอาบน้ำศพ

เมื่อไปถึงต้องเข้าไปแสดงความเสียใจต่อเจ้าภาพก่อน และก่อนที่จะอาบน้ำศพ ต้องแสดงคารวะต่อ

ศพเสียก่อน คือ ไหว้กราบ หรือคำนับ ตามความเหมาะสม จึงเปิดขวดน้ำอบที่เตรียมเอาไว้ คุณเขาลงเทน้ำอบนั้นลงบนฝ่ามือของผู้ตาย แล้วทำความเคารพแบบเดิมอีกครั้งหนึ่งจึงถอยออกมา

ข. การไปทำบุญศพ

เมื่อไปถึงควรกราบศพเสียก่อน ถ้าไปเป็นหมู่คณะควรรอนกว่าหัวหน้าคณะจะมาถึงแล้วจึงพากันไปเคารพ ในการนี้ควรมีเครื่องสักการะศพติดมือไปด้วย เช่น หรีด และกลับเมื่อเสร็จพิธีทำบุญในช่วงนั้นแล้ว

ค. การไปงานปลงศพ

เมื่อเจ้าภาพเชิญท่านผู้ใหญ่ หรือแขกผู้มีเกียรติจุดไฟ ทุกคนต้องยืนขึ้นพร้อมกันด้วยความสงบ เพื่อแสดงความเคารพและอาลัยร่วมกัน ต่อจากนั้นจึงขึ้นไปตามลำดับฐานะผู้ใหญ่ผู้น้อย โดยนำดอกไม้ ธูปเทียน ที่เจ้าภาพจัดให้ไปวางที่เชิงตะกอนเป็นการขมาศพ ก่อนวางให้ทำความเคารพครั้งหนึ่ง แล้วจึงเดินลงตามทางลงที่มีผู้เดินลงนำไปก่อนแล้ว

5. มารยาทในการโดยสารรถประจำทาง พึงปฏิบัติดังนี้

1. ควรขึ้นหรือลงอย่างมีระเบียบ ไม่เบียดเสียดยื้อแย่ง และต้องรอให้ผู้โดยสารลงเสียก่อนจึงขึ้นไป
2. ควรขึ้นหรือลงตามป้ายหยุดรถที่กำหนดไว้ อย่ากระโดดขึ้นลงในขณะที่รถกำลังแล่นอยู่ หรือขณะที่รถหยุดรอไฟอาณัติสัญญาณการจราจร หรือหยุดนอกป้ายในกรณีอื่น
3. เมื่อเห็นรถมีคนแน่น ควรรอไปคันหลัง อย่าพยายามยืนเกาะโหนราวบันไดหรือข้างรถไป เพราะอาจจะได้รับอันตรายได้
4. ถ้าในรถมีที่ว่าง ควรเข้าไปนั่งหรือยืนเสียข้างใน อย่ายืนออกนอกอยู่ที่ประตูรถ เป็นที่กีดขวางผู้อื่นจะขึ้นลง ทำให้รถช้าโดยไม่สมควร
5. เตรียมเงินค่าโดยสารให้พอดี กับระยะทางที่ต้องเดินทาง
6. อย่ายื่นมือหรือศีรษะออกนอกตัวรถ
7. ควรเอื้อเฟื้อที่นั่งให้แก่ภิกษุสงฆ์ เด็ก สตรีตั้งครรภ์ ผู้เจ็บป่วยทุพพลภาพและคนชรา

8. เมื่อได้รับการเอื้อเฟื้อ ให้กล่าวคำขอบคุณต่อผู้นั้น และถ้ามีการพลาดพลั้งล่วงเกินผู้อื่น ต้องรีบกล่าวคำขอภัยทันที

9. ไม่ควรทำความเดือดร้อนรำคาญผู้อื่นด้วยการคุยเสียงดัง สูบบุหรี่บนรถ อ่านหนังสือจนเบียดบังผู้อื่น หยอกล้อเล่นหัวกันเป็นต้น

10. ในฤดูฝนตกชุก อย่าขึ้นรถ ในขณะที่เสื้อผ้าเปียกปอน เพราะจะทำให้ผู้อื่นบนรถเปียกไปด้วย และร่มที่กางกันฝน ต้องเก็บพับเสียก่อนที่จะขึ้นไปบนรถ

11. หรือนั่งหลับในรถประจำทาง

12. อย่าใช้สิทธิใด ๆ ในรถประจำทาง นอกจากสิทธิตามที่ระเบียบราชการหรือข้อบังคับของรถประจำทางนั้นกำหนดให้ใช้ได้

13. พึงใช้กิริยาจากที่สุภาพต่อพนักงานบนรถประจำทาง

14. เมื่อจะลงให้กดกริ่งสัญญาณ ก่อนถึงป้ายลงพอสมควร

15. ในกรณีที่มิได้โดยสารแนบรถ ควรสำรวจกริยา มีความอดอมต่อการล่วงเกินกันโดยไม่เจตนา อย่าแสดงอารมณ์ที่ไม่ดีงามบนรถโดยสารต่อหน้าผู้อื่น

6. มารยาทในการลงเรือโดยสาร พึงปฏิบัติดังนี้

1. ถ้าเป็นไปได้ควรรอเรือเทียบท่า ไม่ควรลงไปรอที่โป๊ะ อาจเกิดอันตรายจากโป๊ะล้มจมน้ำ ทั้งยังเป็นการกีดขวางผู้โดยสารที่จะขึ้นจากเรือด้วย โปะเทียบเรือที่จะลงไปคอยเรือได้โดยปลอดภัยนั้น ต้องเป็นโป๊ะขนาดใหญ่ รับน้ำหนักคนได้มาก ถ้ามีคนขึ้นลงหรือรออยู่แน่นแล้วไม่พึงลงไป

2. รอให้เรือเทียบโป๊ะหรือเทียบท่าให้สนิทเรียบร้อย และให้ผู้โดยสารขึ้นจากเรือหมดเสียก่อนจึงลงไป ไม่ควรแย่งกันขุลมุน อาจเกิดพลาดตกลงไปในน้ำได้

3. ถ้าคนลงในเรือเต็มแล้ว ควรรอเรือลำหลัง

4. ระหว่างอยู่ในเรือ ให้นั่งหรือยืนเป็นที่เป็นทาง อย่าเดินไปเดินมา เพราะจะทำให้เรือเสียอาการทรงตัวได้

5. พึงให้ความอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ หญิงมีครรภ์ คนเจ็บป่วย ทูพลภาพและคนชรา

6. เวลาจะลงจากเรือ อย่างแย่งกันลง หรือเดินไปอออยู่ที่กราบเรือข้างเดียว จะทำให้เรือล่มได้ รอให้ลงจากเรือไปที่ละคนสองคนจนถึงลำดับเรา จึงลงจากเรือตามไป

7. การขึ้นลงจากเรือในขณะฝนตก ท่าเทียบเรือ โปะเทียบเรือและแคมเรือเปียกสลื่นได้ง่าย ให้ขึ้นลงด้วยความระมัดระวังเป็นพิเศษ

8. อย่างลงเรือในขณะที่มีคนลื่นล้มจัด ให้รอจนเห็นว่าปลอดภัยดีแล้วจึงลง

9. ขณะอยู่ในเรือถ้าเกิดคลื่นลมแรง เรือเอียงไปมา ให้ยึดส่วนหนึ่งส่วนใดของเรือไว้ให้มั่นคง อย่าตกใจหรือปล่อยตัวให้เซไปเซมาตามอาการเอียงของเรือ จะถูกเหวี่ยงตกน้ำได้

10. ถ้าเกิดอุบัติเหตุเรือล่มตกลงในน้ำ อย่าหมดสติ รีบสลับหรือถอยเรือให้ห่าง อย่างห่วงๆ ขว้างของที่นำพามา แต่คอยพยุงตัวไว้อย่าให้จมน้ำไว้ก่อน จนกว่าจะมีคนมาช่วย

ถ้าว่ายน้ำเป็นและแข็งแรง ควรเข้าไปช่วยเหลือผู้อื่นที่กำลังจมน้ำให้ถูกหลักวิธีการ มิฉะนั้นจะทำให้ตนจมน้ำตามไปด้วย

7. มารยาทในการเข้าชมมหรสพ พึงปฏิบัติดังนี้

1. ควรเข้าแถวซื้อตั๋วตามลำดับมาถึงก่อนหลัง อย่าแทรกหรือตัดแถวผู้อื่นที่ยืนคอยอยู่ก่อนแล้ว และอย่าฝากเงินให้คนที่ยืนอยู่ข้างหน้าซื้อตั๋วให้ตน โดยที่ตนเองมิได้ยืนเข้าแถว เว้นแต่ผู้นั้นรู้จักสนิทสนมกันและมีเหตุจำเป็นบางประการที่เข้าไปยืนแถวไม่ได้

2. ไม่ควรพาเด็กเล็กเกินขนาดเข้าไปในโรงมหรสพ เพราะเด็กจะส่งเสียงรบกวนผู้อื่น หรือทำความรำคาญให้แก่ผู้อื่น และในโรงมหรสพมีอากาศเสียมากกว่าอากาศดีเป็นอันตรายต่อเด็กอ่อน

3. ไม่ควรทิ้งเศษอาหารที่นำเข้าไปรับประทาน หรือภาชนะใส่เครื่องดื่มตามพื้นทางเดิน หรือบริเวณที่นั่ง

4. ไม่ควรสูบบุหรี่ ในโรงมหรสพ เพราะผิดเทศบัญญัติ

5. ให้นั่งในที่นั่งของตนเองด้วยความสงบ อย่างลุกขึ้นเดินไปมาโดยไม่มีกิจจำเป็น จะก่อความรำคาญให้แก่ผู้อื่น

8. มารยาทของคนรับใช้พึงปฏิบัติต่อแขก

แม่บ้านพ่อบ้านที่มีคนรับใช้และมีหน้าที่คอยต้อนรับแขก พึงฝึกอบรมให้คนรับใช้ของตนรู้จักมารยาทที่ดีงาม เหมาะสมที่จะนำไปใช้กับแขกผู้มาเยือน ถ้าคนใช้มีมารยาทดี ความดีนั้นตกเป็นของเจ้าบ้านด้วย โดยขณะเดียวกัน ถ้าคนรับใช้มีมารยาทไม่ดีนั้นก็ตกแก่เจ้าบ้านด้วย

มารยาทของคนรับใช้ที่พึงปฏิบัติต่อแขก มีดังนี้

1. เมื่อแขกมาถึง คนรับใช้ต้องออกไปรับด้วยอาการนอบน้อมตามฐานะของแขก และเริ่มการปฏิบัติต่อแขกอย่างสุภาพว่า “คุณ (ท่าน, คุณนาย) จะให้ผม (กระผม,ดิฉัน) เรียนคุณผู้ชาย (คุณผู้หญิง..)ว่าใครหาท่าน ขอรับ (ค่ะ)”

ถ้าเป็นผู้ที่คนรับใช้เคยรู้จักแล้วเพราะมาบ่อย ๆ ก็ไม่ต้องถาม นำแขกเข้าไปอยู่ในที่อันควร ถ้าเจ้าของบ้านให้ทราบไว้ก่อนแล้วว่าไม่ต้องการต้อนรับแขก ก็บอกเสียเลยและจดนามของแขกไว้ ถ้าแขกฝากนามบัตรไว้ให้ก็ไม่ต้องจด

2. เมื่อทราบแน่แล้วว่านายของตนอยู่ในโอกาสต้อนรับแขก คนรับใช้ต้องรับรายงานให้เจ้าบ้านทราบ แล้วนำแขกเข้าไปรอในห้องรับแขก
3. นำเครื่องรับแขกอันมีน้ำดื่ม เป็นต้นไปตั้งให้แขกด้วยกิริยาที่สุภาพ
4. คนรับใช้ไม่มีหน้าที่คุยกับแขกคนใดเลย เว้นแต่เขาจะถามขึ้นก่อน แต่ก็ตอบเฉพาะที่ควรตอบเท่านั้น หรือมีหน้าที่พูดเฉพาะที่นายสั่งให้พูด การพูดมากกว่าที่สั่งไว้เป็นการทำนอกเหนือหน้าที่ ใช้ไม่ได้
5. ถ้าเครื่องรับแขกบกพร่องลง ให้คิดหาเพิ่มเติมเองโดยไม่ต้องเข้าไปถามนายหรือรอให้นายสั่ง
6. เมื่อนายพบแขกแล้ว คนรับใช้ต้องออกไปนอกห้องรับแขก แต่ต้องอยู่ในที่ใกล้ ๆ พอดีได้ยินเสียงนายเรียกหาได้ แต่ก็ไม่ได้ยินคำสั่งสนทนาของนายและแขก
7. ย่าแอบฟังความที่นายกับแขกสนทนากัน หรือแอบดูนายกับแขกขณะสนทนากันอยู่
8. เมื่อแขกจะกลับ ถ้านายสั่งให้เรียกรถ ก็ไปเรียกรถมาจอดเทียบคอยในที่อันควร และคอยหยิบของเช่นหมวก ร่มของแขกยื่นให้แขก
9. ถ้าแขกต้องลงเรือที่ทำหน้าบ้าน คนรับใช้ควรจะคอยรับเรือไว้
10. ถ้าคนรับใช้พบสิ่งของ ของแขกหลงลืมไว้ ต้องเก็บของนั้นนำไปมอบแก่นายทันที
11. ข้อความทั้งปวงที่นายกับแขกสนทนากัน หากตนบังเอิญได้ยินต้องถือเป็นความลับทั้งสิ้น จะนำไปเล่าให้ผู้อื่นฟังไม่ได้เป็นอันขาด
12. ถ้าแขกอยู่รับประทานอาหารด้วย คนรับใช้ต้องเตรียมตั้งที่รับประทานอาหารเท่าจำนวนคนที่นายสั่ง
13. แม้แขกจะอยู่ตึกสักเท่าใด คนรับใช้ก็ต้องไม่หลีกหนีไปนอนก่อน ต้องอยู่จนแขกกลับ และเก็บกวาดข้าวของในห้องรับแขกให้เรียบร้อยจึงเข้านอนได้ ถ้ามีคนรับใช้หลายคนจะต้องผลัดกันอยู่รับใช้นายคนหนึ่งเสมอ
14. ถ้าบ้านใดมีโทรศัพท์ คนรับใช้ต้องรู้จักวิธีใช้โทรศัพท์และมีมรรยาทในการรับโทรศัพท์ด้วย

9. มรรยาทที่พึงแสดงต่อสิ่งอันควรเคารพสักการะ กล่าวคือ

การแสดงความเคารพทางกาย มีดังนี้

1. โดยแต่งกายให้สุภาพเรียบร้อย เหมาะสมกับเวลาและสถานที่อันควรแก่การเคารพสักการะ
2. โดยการกราบไหว้บูชา
3. โดยการถอดหมวก ถอดรองเท้า ลดร่มลง หรือปลดผ้าโพกศีรษะ

4. ไม่แสดงอาการล้วงเกินเหี้ยมยำ
5. โดยปฏิบัติตามคำสอนที่ถูกต้อง

การแสดงความเคารพทางวาจา มีดังนี้

1. โดยการทำใจให้เป็นกลาง ไม่คิดไปในทางที่จับผิด
2. โดยตั้งใจปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสถานที่อันควรแก่การเคารพสักการะนั้น
3. โดยการจัดใจปฏิบัติตามธรรมเนียมที่ดีที่คนอื่นปฏิบัติกันอยู่
4. โดยทำจิตใจให้ศรัทธาเลื่อมใส เมื่อไตร่ตรองเข้าถึงเหตุผลในการแสดงความเคารพนั้น ๆ
5. โดยการทำใจให้บริสุทธิ์และไม่ลำเอียง โดยคิดว่าสิ่งที่ตนนับถือดีและถูกต้อง แต่ที่คนอื่น

นับถือไม่ดีไม่ถูกต้อง

10. มรรยาทที่ควรปฏิบัติในสาธารณะ มีดังนี้

1. เดินทางขวามือของทางเท้า
2. อย่าเบียดหรือแทรกบุคคลอื่น หรือแสดงอาการว่าไม่แยแสต่อผู้อื่น
3. อย่าลืมหิ้วกระเป๋าไปล้วงเกินผู้อื่น หรือรบกวนผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือรำคาญ
4. อย่าจ้องหน้าบุคคล หรือหัวเราะเยาะ เมื่อเห็นกริยาท่าทางของผู้นั้นแปลกประหลาด และอย่าชี้บุคคลหรือเหยียดคิ้วดูบุคคลเมื่อเดินผ่านเขาไป
5. อย่าถือไม้เท้าหรือร่มในแนวนอนฝ่าไปในหมู่คน เพราะจะโดนผู้อื่นและอาจถูกขยันทาแตกได้
6. อย่าถือร่มโดนผู้อื่น เมื่อกางเวลาฝนตก
7. อย่าสูบบุหรี่ในที่ซึ่งจะรบกวนผู้อื่น เช่นในโรงมหรสพ ในรถประจำทาง ในห้องสมุด
8. อย่ารับประทานในถนนสาธารณะ
9. อย่ากีดขวางทางเข้าสถานที่เคารพสักการะ โรงมหรสพ หรือที่ประชุม และอย่ายืนในช่องทางเข้าโรงแรม ทางเข้าบ้านบุคคล หรือที่อื่น ๆ และมองดูคนที่ผ่านไปมา
10. อย่าหยุดสนทนากับคนที่รู้จักตรงกลางทางเดินเท้า ทำให้ผู้อื่นจะเดินผ่านไม่ได้ ถ้าจำเป็นต้องหยุดพูดคุยกัน ให้ดึงคนรู้จักไปยืนพูดคุยกันในที่ซึ่งไม่กีดขวางทางจราจร
11. อย่ายืนบนบันไดรถโดยสาร หรือประตูห้องพัก เมื่อรถหยุดจะกีดขวางผู้อื่น หรือผู้ที่เข้าออก
12. อย่าเปิดหมวกให้แก่สตรีที่ท่านรู้จักเมื่อพบกัน และแสดงความเคารพบุรุษฝ่ายเดียว เมื่อผู้นั้นมีสตรีร่วมเดินทางหรือยืนอยู่ด้วย และเมื่อท่านเดินร่วมไปกับบุรุษที่รู้จักกัน ถ้าบุรุษนั้นแสดงความเคารพต่อสตรีคนใด ท่านต้องเปิดหมวกหรือแสดงอาการเคารพตามสมควรแก่สตรีผู้นั้นด้วย แม้ว่าจะไม่รู้จักกันกับท่าน

13. อย่าหยุดสนทนากับสตรีที่รู้จักกันบนถนน ถ้าท่านปรารถนาที่จะสนทนากับสตรี ก็ให้เดินย้อนกลับเดินเคียงฟังสนทนาไป เปิดหมวกให้หรือแสดงคารวะตามสมควรเมื่อลาจากไป
14. อย่าเดินร่วมไปกับสตรี หรือบุรุษที่ท่านรู้จักดีเฉพาะคนหนึ่งคนใดเพียงคนเดียว เว้นแต่ท่านจะรู้จักกับเขาทั้งสองดีมาก่อน
15. ถ้าสตรีที่รู้จักกัน ทำสิ่งของใดตกลงบนทางสาธารณะ หรือที่ใด ๆ บุรุษพึงเป็นผู้เก็บของนั้นส่งให้สตรี
16. อย่ารับแนะนำใครต่อใครที่ไม่รู้จักกัน หรือเราคิดว่าเขาไม่รู้จักกัน ให้รู้จักในทันทีที่พบหน้า ต้องรอลักษณะให้ปรากฏโดยสายตาเป็นอย่างน้อยว่า คนทั้งสองต้องการรู้จักกัน จึงแนะนำ
17. อย่าแนะนำให้รู้จักกันในท้องถนน
18. อย่าแย่งที่นั่งในรถหรือในที่สาธารณะอื่น ๆ ให้เอื้อเพื่อที่นั่งแก่เด็ก สตรี คนชรา ผู้เจ็บป่วย ทุพพลภาพ และภิกษุสามเณร
19. อย่าเข้าชมการแสดงหลังเวลา que การแสดงนั้นเปิดการแสดงไปแล้ว เพราะเป็นการรบกวนก่อนความรำคาญแก่ผู้นั่งอยู่ก่อนแล้ว
20. บุรุษพึงหลีกเลี่ยงให้แก่สตรี คนสูงอายุ ผู้ใหญ่ที่ควรเคารพ ผู้มีอาวุโส คนกำลังแบกหาม หรือถือของหนัก ถ้าลงบันได ให้หลีกเลี่ยงให้แก่ผู้ที่เดินขึ้นมา
21. อย่าทิ้งเศษกระดาษ เศษอาหาร เปลือกผลไม้หรือสิ่งไม่ต้องการใช้อื่น ๆ ลงในที่สาธารณะ
22. อย่าขาก ถุย ถ่ม สำนึก ในที่สาธารณะในที่น้ำเกลียดแก่ผู้อื่น
23. อย่าเดินจิ้มฟัน แคะฟัน สอดใส่เสื้อผ้า ทาปากแต่งหน้า หวีผม หรือกริยาอย่างอื่นที่ควรทำในที่ลับตาคน ในที่สาธารณะ
24. อย่ายัดเอาที่สาธารณะเป็นที่นั่งที่นอน ที่จอดรถหรือกระทำกิจอื่น ๆ เป็นของตนแต่ผู้เดียว
25. อย่ายืนอ่านหรือเดินอ่านหนังสือตามทางเดินเท้าหรือถนน
26. อย่าขีดเขียนปิดประกาศ หรือทำที่สาธารณะให้สกปรกชำรุดเสียหาย

มรรยาทในการใช้ถ้อยคำ

1. ความแตกต่างในการใช้ถ้อยคำ

ถ้อยคำที่ใช้ในภาษาไทยนั้น ไม่ได้ใช้คำเดียวกันกับคนที่ต่างวุฒิกันในความหมายเดียวกัน มีการใช้คำที่แตกต่างกันตามวุฒิของบุคคล ที่ขึ้นอยู่กับชาติวุฒิ, วัยวุฒิ และคุณวุฒิ เช่น เมื่อจะกราบบังคมทูล กราบทูล ทูล พูดกับพระภิกษุสงฆ์ พูดกับผู้บังคับบัญชา บิดามารดา ครูอาจารย์และคนทั่วไป ก็ใช้ถ้อยคำแตกต่างกันออกไป เช่น คำแทนชื่อผู้พูด “ฉัน” ใช้ “ข้าพระพุทธเจ้า กระหม่อม กระผม ผม ข้าพเจ้า ข้า กู เป็นต้น”

ถ้าจะแยกลักษณะคำพูดของภาษาไทยออกแล้ว จะได้ส่วนที่แตกต่างกันตามคุณวุฒิและฐานะของบุคคลที่พูดด้วยดังนี้

1. บุคคลสามัญทั่วไป
2. ข้าราชการ
3. พระภิกษุสงฆ์
4. พระบรมวงศานุวงศ์
5. พระมหากษัตริย์และพระราชินี

ซึ่งกับบุคคลทั้ง 5 กลุ่มนี้ มีการใช้ถ้อยคำทั้งในด้านการพูดและการเขียนแตกต่างกันออกไป ในบางเรื่องบางประการ เหมือนกันในเรื่องบางประการ และยังมีถ้อยคำส่วนหนึ่งที่ใช้เฉพาะบุคคลกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะ เช่น ถ้อยคำราชาศัพท์ ใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์ พระราชินี พระบรมวงศานุวงศ์ และพระภิกษุสงฆ์ เป็นต้น

2. การจำแนกถ้อยคำตามลักษณะการใช้

ถ้อยคำในภาษาไทย ถ้าจำแนกตามลักษณะการนำไปใช้พูดจาหรือเขียนกับบุคคลแล้ว แบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่ม คือ

1. **คำสามัญ** คือคำที่ใช้พูด หรือเขียนกันได้ทั่ว ๆ ไป ไม่ว่าบุคคลนั้นอยู่ในกลุ่มใด หรือคุณวุฒิไหน เช่น ถนน รถยนต์ เก้าอี้ ช้อนส้อม เป็นต้น

2. **คำสุภาพ** คือคำที่ใช้พูด หรือเขียนกับสุภาพชนโดยทั่วไป เช่น ข้าราชการหรือผู้ใหญ่ที่มีอาวุโส เป็นต้น เช่นคำว่า ตีน ซึ่งเป็นคำไทยแท้ ใช้กันทั่วไป เมื่อจะพูดกับข้าราชการหรือผู้ใหญ่ที่มีอาวุโส ก็ต้องเปลี่ยนเป็น เท้า , ขี่ เปลี่ยนเป็น อุดจระ , เยี่ยว เปลี่ยนเป็น ปัสสาวะ, หัว เปลี่ยนเป็น ศีรษะ, และ กิน เปลี่ยนเป็น รับประทานอาหาร และ ปลาช่อน เปลี่ยนเป็น ปลาหาง เป็นต้น

ลักษณะของคำสุภาพ คือ ไม่เป็นคำห้วนหรือคำกระด้าง ไม่เป็นคำหยาบ ไม่เป็นคำนิยม เปรียบเทียบกับของหยาบ และไม่เป็นคำผวน

3. คำหยาบ คือคำไทยแท้ที่พูดมาแต่โบราณ แต่ในสังคมปัจจุบันเห็นว่าเป็นคำไม่สุภาพ ไม่ควรพูดกับบุคคลบางกลุ่ม เลยเห็นเป็นคำหยาบไป เช่นคำ อ้าย อี ชี เยี้ยว มึง กู สู เรา ตีน ตูด ฯลฯ ต้องเปลี่ยนไปเป็นใช้คำสุภาพแทนเป็น คุณ, ท่าน, เธอ, กระผม, เค้า และกัน เป็นต้น

4. คำผวน คือคำบางคำ คือกลุ่มคำบางกลุ่ม ที่เมื่อออกเสียงไปแล้ว ผวนกลับเป็นคำหยาบ ให้เปลี่ยนคำนั้น เป็นกลุ่มคำที่ผวนไม่ได้ และเป็นคำสุภาพขึ้น เช่น ผักบุ้ง เปลี่ยนคำผวนได้ เปลี่ยนเป็น ผักทอดยอด, ห้าที่ เปลี่ยนเป็น ครบห้า และ หกที่ เปลี่ยน ครบหก เป็นต้น

5. คำราชาศัพท์ คือคำที่ใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์ พระราชินี พระบรมวงศานุวงศ์ และ พระภิกษุสงฆ์ ไม่นิยมดำราชาศัพท์ไปใช้กับบุคคลอื่น เช่น ผมหรือกระผม เมื่อใช้กับ พระมหากษัตริย์ หรือพระราชินี เปลี่ยนเป็น ข้าพระพุทธเจ้า, เมื่อใช้กับพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ เปลี่ยนเป็น กระหม่อม, บ้าน เมื่อใช้กับพระเจ้าแผ่นดินและพระราชินี เปลี่ยนเป็น พระราชวัง, พระราชินเวศน์, รับประทาน เปลี่ยนเป็น เสวย, มือ เปลี่ยนเป็น พระหัตถ์ และไหว้เมื่อใช้กับพระเจ้าแผ่นดินและพระราชินีเปลี่ยนเป็น ถวายบังคมและเมื่อใช้กับภิกษุทรงสมณศักดิ์ เปลี่ยนเป็น มณัสการ ดังนี้ เป็นต้น

ดังนั้นโดยมรรยาทและประเพณีของคนไทยเราแล้ว การเลือกใช้ถ้อยคำพูดจาหรือเขียนเป็นหนังสือให้ถูกต้องตามความนิยม และขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี เป็นต้น ประพฤติปฏิบัติ หากไม่จะถูกติเตียนว่า เป็นผู้ไม่มีมารยาทในการพูดจาและการใช้ถ้อยคำ

3. การใช้คำพูดกับบุคคลทั่วไป พึงปฏิบัติดังนี้

1. ใช้คำแทนชื่อผู้พูด และผู้ที่พูดด้วย ให้สุภาพเหมาะสมวัยวุฒิและอาวุโส
2. เลือกให้คำรับและคำขานรับให้ถูกต้อง ได้แก่ คำ ครับ ขอรับ ค่ะ จ๊ะ และเจ้าค่ะ เป็นต้น
3. เลือกใช้คำที่สุภาพในการพูดจา
4. ถ้าจำเป็นต้องกล่าวคำหยาบ คำที่ไม่สมควรพูด หรือคำไม่สุภาพออกไป ให้ขอโทษเสียก่อน
5. รู้จักใช้คำปฏิเสธที่นินวล สุภาพ ไม่แข็งกระด้าง
6. น้ำเสียงในการพูดดังพอได้ยิน ถ้อยคำนินวล มีหางเสียง
7. การใช้คำพูดแทนการเป็น น้อง, พี่, ลุง, ป้า, น้า, อา, คุณครู อาจารย์ ฯลฯ จะช่วยให้การสนทนานั้นมีความเป็นกันเองยิ่งขึ้น

4. การพูดกับบุคคลที่อาวุโสกว่า

การพูดคุยกับผู้ที่มีอาวุโสสูงกว่า เช่น บุตรพูดกับบิดามารดา ศิษย์พูดกับอาจารย์ หรือผู้อยู่ในบังคับบัญชา พูดกับผู้บังคับบัญชา ก็พูดด้วยคำสุภาพ ที่ต้องระมัดระวังก็คือ คำแทนตัวผู้พูด คำแทนตัวผู้พูดด้วย คำรับ และหางเสียง ทั้งสี่ประการนี้ใช้ต่างกันตามอาวุโส เป็นคำแทนตัวผู้พูดว่า “ฉัน”

ก็ควรใช้กับบุคคลที่วุฒิหรืออาวุโสสูงกว่า ตำแหน่งหน้าที่สูงกว่าเปลี่ยน “ฉัน” เป็น “ผมหรือกระผม” ตามความเหมาะสม

คำแทนตัวผู้ที่พูดด้วยก็มีอยู่หลายคำ เช่น คุณ, ท่านได้เท่า, ได้เท่ากรุณา คำรับก็มีอยู่หลายคำ เช่น ครับ, ขอรับ, ครับผม, ขอรับกระผม, จ๊ะ, ค่ะ ซึ่งคำรับดังกล่าวนี้นำไปใช้เป็นทางเสียงของคำพูดด้วย การใช้ก็ต้องเลือกคำให้เหมาะสมกับวุฒิและอาวุโสหรือตำแหน่งในหน้าที่การงาน รวมทั้งความสำคัญโดยเฉพาะตัวของบุคคลนั้น ๆ ด้วย

ถ้อยคำที่ควรดัดใช้ในการพูดจากับคนทั่วไป หรือกับผู้ที่มีอาวุโส หรือบุคคลใด ๆ ก็ตาม นอกจากงดเว้นการใช้คำหยาบ, คำฉวน คำไม่สุภาพแล้ว ยังต้องงดเว้นการใช้คำสรรพนามที่ไม่เป็นคำไทยแต่ชอบนำมาใช้กัน เช่น อ้าว ลือ โอ ยู เป็นต้น

อนึ่ง คำที่เป็นศัพท์เทคนิค, ศัพท์วิชาการ, คำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศ ควรนำมาใช้ให้เหมาะกับบุคคลที่พูดอยู่ด้วย อย่างนำมาใช้พร่ำเพรื่อเพราะนอกจากทำให้ผู้ฟังไม่เข้าใจคำพูดแล้ว ยังเป็นมรรยาทที่ไม่ควรแสดงอีกด้วย

5. การพูดกับพระภิกษุสงฆ์

ภิกษุสงฆ์มีคำพูดที่เป็นคำสามัญที่ใช้อยู่ทั่วไปเป็นส่วนมาก แต่มีคำกลุ่มหนึ่งก็นำมาใช้กับภิกษุสงฆ์ หรือภิกษุสงฆ์ให้พูดกับผู้อื่น คำดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของคำที่เรียกว่า “ราชาศัพท์” เช่น สรรพนามแทนผู้พูดด้วยใช้คำว่า “โยม” สำหรับคนทั่ว ๆ ไป แต่ถ้าพูดกับพระราชาวงศ์ชั้นสูง ใช้คำว่า “มหาดพิตร” เมื่อพูดกับสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ใช้คำสา “พระราชสมภารเจ้า” และเมื่อพูดกับพระบาทสมเด็จพระ-เจ้าอยู่หัว ใช้คำว่า “ฉัน” “กินอาหาร” ใช้คำสา “ฉันจึงหัน”, ป่วยใช้คำว่า “อาพาธ” ดังนี้ เป็นต้น

การใช้ถ้อยคำพูดจา หรือเขียนเป็นหนังสือถึงพระภิกษุ จึงจำเป็นต้องเลือกคำที่ถูกต้องเหมาะสมกับที่กำหนดไว้ และนิยมใช้กันอยู่เพราะเป็นมรรยาทที่ดั่งามของคนไทยที่กระพดปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติไทยอย่างหนึ่งในปัจจุบัน

6. การใช้ถ้อยคำกับพระมหากษัตริย์ พระราชินี และพระบรมวงศานุวงศ์

ถ้อยคำที่ใช้พูดกับพระมหากษัตริย์ พระราชินี และพระบรมวงศานุวงศ์ เรียกว่า “ราชาศัพท์”

1. ความหมายของ “ราชาศัพท์” หมายถึง “ศัพท์หรือคำที่ใช้เหมาะแก่บุคคลชั้นต่าง ๆ” เพราะเป็นคำที่ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ พระราชินี พระบรมวงศานุวงศ์ ดังกล่าวแล้ว และยั้งนางคำไปใช้กับภิกษุสงฆ์, ในงานราชการ และในหมู่ของสุภาพชน อีกด้วย

2. ลำดับพระราชาวงศ์ในการใช้ราชาศัพท์

- ลำดับที่ 1 : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
: สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
- ลำดับที่ 2 : สมเด็จพระบรมราชินี เช่น สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7
: สมเด็จพระราชชนนี
: สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร
: สมเด็จพระสยามบรมราชกุมารี
- ลำดับที่ 3 : สมเด็จพระเจ้าฟ้า เช่น สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ
- ลำดับที่ 4 : พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ซึ่งเป็นพระราชโอรส พระราชธิดาใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกรัชกาล เช่น พระบรมวงศ์เธอพระองค์
เจ้าวาปีบุษบากร พระราชธิดา ในรัชกาลที่ 5
- ลำดับที่ 5 : พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ทั้งที่ทรงกรมและไม่ทรงกรมและ
พระวรวงศ์เธอ ที่กรม เช่น พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์
ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล พระวรวงศ์เธอ
กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ฯลฯ
- ลำดับที่ 6 : พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ที่ไม่ทรงกรม เช่น พระวรวงศ์เธอ พระองค์
เจ้าวรานนธวัช ฯลฯ
- ลำดับที่ 7 : หม่อมเจ้า เช่น หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ลีสกุล ฯลฯ

3. คำนำพระนาม มีใช้ดังนี้

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ใช้นำพระนามพระบรมวงศ์ ญาติผู้ใหญ่ตั้งแต่ชั้น อา ป้า ลุง
ขึ้นไป แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ

- ก. ชั้นเจ้าฟ้า ทั้งที่ทรงกรมและไม่ทรงกรม เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า
บริพัตร-

สุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ฯลฯ

- ข. ชั้นพระองค์เจ้าที่ทรงกรมเป็นกรมพระยา เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
ดำรง

ราชานุภาพ ฯลฯ

- ค. ชั้นพระองค์เจ้า ที่ทรงกรมเป็นกรมพระพิเศษ เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรม
พระสวัสด์

วัฒนธรรมวิเศษณ์ พระชนกในสมเด็จพระนางรำไพพรรณี ฯลฯ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ให้นำพระนามพระบรมวงศ์ชั้นพระองค์เจ้าซึ่งเป็นพระราชโอรส หรือ พระราชธิดา ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์ที่ทรงครองราชย์อยู่ เช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวาปีบุษบากร ฯลฯ

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ ให้นำพระนามพระบรมวงศ์ชั้นเจ้าฟ้าซึ่งเป็นพระเชษฐภคินี (พี่สาว) ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์ที่ทรงครองราชย์อยู่ เช่น สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

ถ้าเป็นพระเชษฐา ให้นำพระนามว่า “สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ” พระชนนีฐานภคินี ใช้คำนำพระนามว่า “สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ” และพระอนุชา ใช้คำนำพระนามว่า “สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ”

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ ให้นำพระนามพิเศษสำหรับพระบรมวงศ์ คือ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ

เหตุที่ไม่ใช้คำนำพระนามว่า “สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ” เพราะตามพระราชประเพณี ใช้เฉพาะพระเชษฐภคินีร่วมพระชนกชนนีกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ครองราชย์อยู่

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ให้นำพระนามพระบรมวงศ์ชั้นเจ้าฟ้า พระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงครองราชย์อยู่ เช่น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ฯ เมื่อยังมีได้รับสถาปนาเป็นพระยุพราช

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ให้นำพระนามพระบรมวงศ์ชั้นเจ้าฟ้า พระราชธิดาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงครองราชย์อยู่ เช่น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ

สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ ให้นำพระนามพระบรมวงศ์ชั้นพระองค์เจ้า ซึ่งเป็นพระราชนัดดาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงครองราชย์อยู่ เช่น สมเด็จพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา พระธิดาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา

4. ลำดับขัตติยตระกูล มีดังนี้

สมเด็จพระอัยกาธิราช	ปู่หรือตา (เฉพาะที่เป็นพระเจ้าแผ่นดิน)
พระอัยกา	พระราชวงศ์ทั่วไปที่เป็นปู่หรือตา
สมเด็จพระอัยยิกาเจ้า	ย่าหรือยาย (เฉพาะที่เป็นพระเจ้าแผ่นดิน)
พระอัยยิกี, พระอัยยิกา	พระราชวงศ์ทั่วไปที่ย่าหรือยาย
สมเด็จพระบรมชนกนาถ	พ่อ (เฉพาะที่เป็นพระเจ้าแผ่นดิน)
พระราชบิดา	พระราชวงศ์ลำดับ 2

สมเด็จพระบรมราชชนนี	แม่ (เฉพาะที่เป็นอัครมเหสี)
พระราชมารดา	พระราชวงศ์ลำดับ 2
พระมารดา, พระชนนี	พระราชวงศ์ทั่วไป
พระปิตุลา	ลุง อาชาย (พี่หรือน้องของพ่อ)
พระมาตุลา	ลุง น้ำชาย (พี่หรือน้องของแม่)
พระปิตุจฉา	ป้า อาหญิง (พี่หรือน้องของพ่อ)
พระมาตุจฉา	ป้า น้ำหญิง (พี่หรือน้องของแม่)
พระเชษฐา	พี่ชาย
พระเชษฐภคินี	พี่สาว
พระอนุชา	น้องชาย
พระขนิษฐภคินี	น้องสาว
พระราชโอรส	ลูกชาย
พระราชธิดา	ลูกสาว
พระราชนัดดา	หลาน
พระปนัดดา	เหลน
พระสุนิสา	ลูกสะใภ้
พระขมาดา	ลูกเขย

5. ลำดับสมณศักดิ์ มีดังนี้

1. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช เป็น พระประมุข ฝ่ายสงฆ์ทั้งปวง
2. สมเด็จพระราชาคณะ (ชั้นสุพรรณบัฏ) มี 6 ตำแหน่ง คือ
 - สมเด็จพระญาณสังวร
 - สมเด็จพระธีรญาณมุนี
 - สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
 - สมเด็จพระมหาวีรวงศ์
 - สมเด็จพระวันรัต
 - สมเด็จพระพุทธาจารย์

“สมเด็จพระสังฆราช” ใช้ราชาศัพท์ เสมอด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ แต่ถ้าพระองค์ท่านเป็นเจ้านายในพระราชวงศ์ หรือได้รับสถาปนาขึ้นเป็นเจ้านายวงศ์ใดสมณศักดิ์เป็น “สมเด็จพระสังฆราช

เจ้า” ใช้ราชาศัพท์เทียบเท่าพระองค์เจ้าที่เป็นลูกหลวง เช่น สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์”

ถ้าพระองค์ใดได้รับสมัญตมาภิเษกเป็น “สมเด็จพระมหาสมณเจ้า” สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ใช้ราชาศัพท์เทียบเท่าชั้นพระองค์เจ้าที่ทรงกรม

3. รองสมเด็จพระราชาคณะ (ชั้นหิรัญบัฏ) มี 12 ตำแหน่ง คือ

- พระพิมลธรรม
- พระธรรมวโรดม
- พระวิสุทธาธิบดี
- พระพุทฺธพจน์วรารมณ
- พระครูชั้นเอก
- พระครูชั้นโท
- พระครูชั้นตรี
- พระครูชั้นสามัญ

6. พระครูฐานานุกรม มี 3 ชั้น

- พระครูปลัด มีราชทินนาม
- พระครูวินัยธร มีวงเล็บบอกนามเดิม
- พระครูธรรมธร มีวงเล็บบอกนามเดิม

7. พระครูประทวน มีคำว่า "พระครู" นำหน้าชื่อเดิม

7. ลำดับชั้นบุคคลสามัญที่ดำรงตำแหน่งทางราชการ

ตามระเบียบสามัญ สำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2506 แบ่งลำดับชั้นของข้าราชการไว้ดังนี้

1. ประธานองคมนตรี, ประธานรัฐสภา, นายกรัฐมนตรี
2. องคมนตรี, รองประธานรัฐสภา, รัฐมนตรี
3. ปลัดกระทรวง, อธิบดีหรือเทียบเท่า, ผู้ว่าราชการจังหวัด, สมาชิกรัฐสภา
4. ข้าราชการอื่น ๆ